

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

GIEDRĖ RUTKAUSKAITĖ
MAGISTRANTŪROS NUOLATINĖS STUDIJOS
VERSLO TEISĖS PROGRAMA
VRTmns2-02

SAŽININGUMAS VARTOJIMO SUTARTINIUOSE SANTYKIUOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – doc. dr. Tomas Talutis

Vilnius, 2013

TURINYS

ĮVADAS	3
1. SAŽININGUMO PRINCIPO SAMPRATA SUTARTINIUOSE SANTYKIUOSE	6
1.1 Sažiningumo principo atsiradimo pagrindas – moralinės nuostatos	6
1.2. Sažiningumo principo reglamentavimas ir įtvirtinimas teisinėje sistemoje	8
1.2.1. Sažiningumo principo reglamentavimas sutarčių teisėje.....	8
1.2.2. Sažiningumo principo įtvirtinimas vartojimo sutartiniuose santykiuose	10
1.3. Sažiningumo principo paskirtis ir jo taikymas	11
2. VARTOJIMO SUTARTIES NUOSTATOS SAŽININGUMO ASPEKTU	14
2.1. Vartojimo sutarties samprata ir jos teisinis reglamentavimas	14
2.2. Vartojimo sutarties šalys	17
2.2.1. Silpnesnė vartojimo sutarties šalis - vartotojas.....	18
2.2.2. Stiprioji sutarties šalis - verslininkas	20
2.3. Vartojimo sutarties sąlygų rūšys ir jų požymiai	23
2.3.1. Vartojimo sutarties standartinės ir individualiai neaptartos sutarties sąlygo ir jų sąveika	24
2.3.2. Vartojimo sutarties individualiai suderėtos sąlygos	26
3. SAŽININGUMO ĮTAKA ATSKIROMS VARTOJIMO SUTARTIES SĄLYGOMS.....	29
3.1. Individualiai neaptartos sutarties sąlygos ir jų atitikimas sažiningumo principo reikalavimams.....	30
3.1.1. Aplinkybės turinčios įtakos individualiai neaptartų sutarties sąlygų sažiningumui....	30
3.1.2. Atskirų vartojimo sutarčių ir jų individualiai neaptartų sąlygų analizė sažiningumo pagrindu.....	34
3.2. Individualiai suderėtos sutarties sąlygos sažiningumo pagrindu.....	40
3.2.1. Aplinkybės įtakojančios individualiai suderėtų sąlygų sažiningumą.....	41
3.2.2. Atskirų vartojimo sutarčių ir jų individualiai suderėtų sąlygų analizė sažiningumo pagrindu.....	46
IŠVADOS	54
LITERATŪROS SĄRAŠAS	55
SANTRAUKA	61
SUMMARY	62

IVADAS

Temos aktualumas. Europos Sąjungos vidaus rinkos integracija ir spartėjanti prekybos plėtra leidžia tenkinti vis didesnius vartotojų poreikius. Prekių ir paslaugų gausa bei laisvė pasirinkti, skatina vartojimą, daugėja sudaromų vartojimo sutarčių skaičius bei atsiranda aštri konkurencija tarp verslo subjektų ir būtinybės įsiteikti vartotojams. Dėl šių priežasčių, neretai rinka yra iškreipiama ir nebelieka efektyvių mainų tarp sutarties šalių. Tai dažniausiai pasireiškia nesąžiningomis sutarties sąlygomis, klaidinančia informacija apie prekių ir paslaugų kokybę, jų keliamus pavojus, nesąžininga prekyba ir reklama bei prastos kokybės paslaugomis. Visi šie neigiami aspektai atsispindi sudarytų vartojimo sutarčių sąlygose, tačiau dėl sutarties šalių nelygiavertės derybinės galios, vartotojas ne visada turi galimybę pastebėti ir įvertinti visas galėjusias daryti ir dariusias įtaką aplinkybes jo apsisprendimui ir nulėmusias nesąžiningas sąlygas. Todėl vartojimo sutartiniai santykiai yra aktualūs sąžiningumo principo požiūriu, nes tai vienas iš vartotojų interesų gynimo priemonių siekiant apsaugoti silpnesnės sutarties šalies teises ir teisėtus interesus.

Sąžingos sutarties sąlygos yra aktualios ne tik vartotojui, bet ir verslininkui. Vartotojas būdamas silpnesnioji sutarties šalis, dėl savo nepatyrimo ir specialių žinių stokos, pasitiki kitos šalies teikiama informacija ir tikisi, jog jo atžvilgiu sutartis yra vykdoma sąžiningai. Verslo subjektas taip pat yra suinteresuotas suformuluoti sutarties sąlygas aiškiai ir nedviprasmiškai, kad jos nebūtų pripažįstamos kaip nesąžiningomis.

Vartojimo sutartiniuose santykiuose yra išskiriamos dvi sutarčių sąlygų rūšys: individualiai suderėtos sutarties sąlygos ir individualiai neaptartos sutarties sąlygos, apimančios standartines sutartis, standartines sutarčių sąlygas bei kitas sutarčių sąlygas, kurios yra vienašališkai įtvirtintos verslininko ir dėl kurių vartotojas neturėjo galimybės derėtis. Pavyzdžiui, *pirma*, verslininkas vienašališkai parengia sutarties sąlygas ir jas panaudoja tik vienintelei sutarčiai sudaryti su vartotoju, tačiau nesuteikia galimybės dėl šių sąlygų derėtis. *Antra*, verslininkas pasiūlo vartotojui pasirinkti vieną iš kelių jau paruoštų sutarties sąlygų be galimybės jas keisti. *Trečia*, verslininkas sudarydamas konkrečią sutartį pateikia individualią sąlygą arba ją modifikuoja (pasirašo ranka), tačiau nesuteikia realios galimybės derėtis vartotojui.

Šios sutarties sąlygos yra aiškinamos ir reglamentuojamos skirtingais pagrindais, todėl svarbu jas atskirai analizuoti ir įvertinti jų poveikį sąžiningiems sutartiniams santykiams. Esant individualiai neaptartoms sutarties sąlygoms, vartotojas turi ribotas galimybes išreikšti savo valią, nes dažniausiai jis turi pasirinkimą arba sudaryti sutartį, arba jos atsisakyti. Tuo tarpu vartojimo sutartis su individualiai suderėtomis sąlygomis, leidžia vartotojui derėtis dėl sutarties

sąlygų. Tačiau derėjimasis ne visada atitinka sąžiningumo reikalavimus, nes vartotojas, kaip nelygiavertė derybų šalis, negali numatyti visų būtinų sąlygų, o verslo subjektas, turėdamas didesnę galią ir siekdamas sudaryti sutartį, gali nepateikti visos būtinos informacijos ir tokiu būdu piktnaudžiauti savo padėtimi bei siekti nesąžiningos naudos.

Vartojimo sutarties sąlygų analizė sąžiningumo pagrindu, suteiks galimybę vartotojams, kaip silpnesnės šalies atstovams, ginti savo teisėtus interesus esant bet kurios rūšies vartojimo sutartims, o verslininkui įvertinti savo galią sutarties sąlygų aspektu, nes tiek individualiai neaptartų sutarties sąlygų, tiek individualiai suderėtų sąlygų atveju tikslas yra vienodas – sąžiningos sutarčių sąlygos.

Temos iširtumas. Daugelis autorių analizuoja sąžiningumo principo įgyvendinimą individualiai neaptartų sąlygų pagrindu, nes vartotojas, būdamas silpnesnioji sutarties šalis, dėl informacijos, išsilavinimo ir patirties stokos neturi galimybės tinkamai įgyvendinti savo valią sudarant sutartį. Vartojimo sutarčių sąlygos, kurios yra individualiai suderėtos yra rečiau nagrinėjamos sąžiningumo principo pagrindu, todėl yra svarbu atskleisti šių sąlygų turinį ir išsiaiškinti ar tinkamai ir sąžiningai yra užtikrinami vartotojų interesai tokios rūšies sutartyse.

Tyrimo problema. Vartojimo sutarties sąžiningumas yra vertinamas atsižvelgiant į visas jos sudarymo metu buvusias ir turėjusias įtakos aplinkybes. Individualiai neaptartos ir individualiai suderėtos sutarties sąlygos yra reglamentuojamos skirtingais teisiniais pagrindais, todėl svarbu kiekvienu atveju nustatyti šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą sąžiningumo principo įgyvendinimo pagrindu.

Tyrimo objektas. Vartojimo sutarties sąlygų atitikimas sąžiningumo principo reikalavimams.

Tyrimo dalykas. Skirtumai tarp vartojimo sutarties individualiai neaptartų sąlygų ir individualiai suderėtų sąlygų ir jų sąžiningumo įtaka sutarties šalims.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti vartojimo sutarčių sąlygų ypatumus sąžiningumo principo pagrindu.

Tyrimo uždaviniai. Atliekant tyrimą keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti sąžiningumo principo sampratą, reikšmę bei paskirtį sutartiniuose santykiuose;
2. Atskleisti vartojimo sutarties specifiką, esminius sutarties požymius sąžiningumo aspektu;
3. Palyginti vartojimo sutarties individualiai neaptartas ir individualiai suderėtas sąlygas;
4. Išskirti sąžiningumo įtaką sutarties šalims, esant individualiai neaptartoms ir individualiai suderėtoms vartojimo sutarties sąlygoms.

Tyrimo hipotezė. Daroma prielaida, kad vartojimo sutartyse, kuriose visos sąlygos yra standartinės ar jos nėra šalių individualiai aptartos, sąžiningumo reikalavimų yra laikomasi

rečiau nei vartojimo sutartyse, kuriose vartotojas turi galimybę derėtis dėl tam tikrų individualių sutarties sąlygų.

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimą buvo naudojami šie teoriniai metodai: *lyginamasis, sisteminės analizės, loginis, apibendrinimo*.

Lyginamuoju metodu buvo siekiama atskleisti esminius vartojimo sutarties požymius lyginant su kitomis sutarčių rūšimis bei buvo lyginamos individualiai neaptartos ir individualiai suderėtos sutarčių sąlygos.

Sisteminės analizės tyrimo metodas buvo naudojamas tiriant atskirus vartojimo sutarties ypatumus bei sąžiningumo principo kriterijus, siekiant atskleisti jų tarpusavio santykį.

Loginio metodu buvo nagrinėjamos iškeltos problemos ir pateikti problemų sprendimo būdai.

Apibendrinimo metodu buvo formuluojami pagrindiniai teiginiai kiekvieno skyriaus pabaigoje bei pateikiamos galutinės išvados darbo pabaigoje.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, literatūros sąrašas bei lietuvių ir anglų kalbomis pateikta santrauka. Pirmoje darbo dalyje analizuojama sąžiningumo principo samprata, reglamentavimas ir principo paskirtis. Antroje darbo dalyje nagrinėjama vartojimo sutarties nuostatos sąžiningumo aspektu, siekiant atskleisti esminius sutarties požymius, jų specifiką bei sutarties sąlygų ypatumus. Trečioje darbo dalyje išskiriamos vartojimo sutarties individualiai neaptartos ir individualiai suderėtos sutarties sąlygos ir jų atitiktis sąžiningumo principo reikalavimams.

1. SAŽININGUMO PRINCIPO SAMPRATA SUTARTINIUOSE SANTYKIUOSE

Sąžiningumo principas yra plačiai taikomas visose teisinėse sistemose, tik vienoje valstybėje tai teisiškai reglamentuota, o kitose pripažįstama tik kaip moralinė pareiga. Pagrindinė problema, su kuria susiduria dauguma teisės doktrinos atstovų, yra teorinis šio principo statusas, kuris neturi aiškios ir tikslios sąvokos apibrėžimo. Teisės doktrinoje galima rasti įvairių terminologijos pavyzdžių, kurie apibrėžia sąžiningumo principą: tai yra norma, (labai reikšmingas) principas, taisyklė, maksimumas, pareiga, elgesio taisyklės arba standartas, nerašytinės teisės šaltinis, bendroji norma¹.

Tokia sąvokų gausa yra kildinama iš sąžiningumo principo prigimties, nes sąžiningumas gali reikšti skirtingus dalykus skirtingiems žmonėms, esant skirtingoms nuotaikoms, skirtingu laiku ir skirtingoje vietoje². Siekiant išvengti neaiškumo sąžiningumo principo sampratoje yra tikslinga identifikuoti ir atskleisti jos turinį.

1.1 Sąžiningumo principo atsiradimo pagrindas – moralinės nuostatos

Pirmieji šaltiniai, kuriuose minimas sąžiningumo principas perkeltas iš Romėnų teisės, siekiant reglamentuoti žodines sutartis. Daugiausia sąžiningumas buvo išreiškiamas žodžių junginiu *bona fides*³, kurio tiksliausia reikšmė „geru pasitikėjimu, t. y. pasitikėdamas, visai atvirai, sąžiningai, be jokio kėslo“⁴. Pasak R. Balčikonio⁵ „išlyga skelbė, jog atsakovas gali būti pripažintas atsakingu už savo veiksmus ar neveikimą tik tuo atveju, jeigu ieškovas nieko nesąžiningo nepadarė“.

Žvelgiant į romėnų suformuotą sąžiningumo doktriną, mūsų nuomone, tik nežymus pokyčiai pastebėti, vystant šiuolaikinę sąžiningumo principo koncepciją. Ryškiausias šio proceso pavyzdys yra lotyniškojo termino *bona fides* reikšmės perkėlimas ir vertimas į kitas kalbas. R. Balčikonio⁶ nuomone, *bona fides* originalioji reikšmė turėtų padėti susiaurinti sąžiningumo principo turinį. Bendrojoje teisėje *bona fides* išreiškiama žodžiais *good faith*. Įrodyta, kad anglų kalbos terminas *faith* etimologiškai yra kilęs iš žodžio *fide(s)*. Žodis *faith* reiškia „**ištikimybę, lojalumą**“. Kontinentinėje teisėje *bona fides* išreiškiama terminu *Treu und Glaube*. Čia *Treu* pažodžiui išvertus reiškia „ištikimybę, lojalumą“, o *Glaube* – „pasitikėjimą“. Sąžiningumo sąvoka į Lietuvos teisinę sistemą yra perkelta iš Vakarų Europos teisės, todėl remiantis prieš tai

¹ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. Vilnius, 2009, p. 240.

² Peden E. Incorporating Terms of Good Faith in Contract Law in Australia. Sydney Law Review, Vol. 23, Issue (June 2001), p. 236

³ Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje // Jurisprudencija. 2003, 41(33), p. 167.

⁴ Kuzavinis K. Lotyniški posakiai ir sparnuoti žodžiai. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2008.

⁵ Balčikonis R. Sutarčių vykdymo teisinės problemos: esminis sutarties pažeidimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: teisė (01 S), Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 36.

⁶ Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje // Jurisprudencija. 2003, 41(33), p. 177.

minėtais argumentais, mūsų nuomone, būtų tikslinga „sąžiningumą“ vertinti kaip atitikmenį žodžiui „ištikimybė“⁷.

Bendrosios teisės atstovas profesorius R. Summersas pateikė kitokį požiūrį į sąžiningumo („*good faith*“) principo doktriną. Sąžiningumas turi būti inkorporuotas į visų sutarčių rūšis, tačiau pernelyg platus šios doktrinos turinys, gali lemti pernelyg abstraktų jos taikymą arba vartojamas tik tam tikrais, konkrečiais atvejais⁸. Profesorius R. Summersas⁹ siūlo taikyti atskyrimo teoriją ir pažvelgti į šią doktriną iš kitos pusės, t. y. pagrindiniu sąžiningumo tikslu laikyti draudimą elgtis nesąžiningai („*bad faith*“). Identifikuodami įvairiausias nesąžiningumo pasireiškimo formas ir jas suskirstydami į tam tikras grupes, galima apibrėžti sąžiningumo turinį.

Profesorius R. Summersas analizuodamas JAV teismų praktiką, kuriose buvo nustatytas nesąžiningumas, pateikė metodą kaip nustatyti sąžiningumo turinį¹⁰:

„Bad faith“	„Good faith“
sąmoningas vengimas mažinti nuostolius	elgtis stropiai
sudaryti sutartį su brokeriu, o vėliau tyčia trukdyti jam gauti komisinį atlyginimą	kooperuotis
piktnaudžiavimas derybine padėtimi reikalaujant padidinti „sutarties kainą“	nepiktnaudžiauti derybine padėtimi
pardavėjas nuslėpė savo prekės defektą	kitai šaliai atskleisti visus esminius faktus, darančius įtaką jos apsisprendimui

Sąžiningumas negali egzistuoti vakuume ar būti pritaikytas praktikoje kaip taisyklė¹¹, jeigu sutarties šalys nesiima jokių veiksmų. Taigi sprendžiant sąžiningumo klausimą atskirose situacijoje, neigiamus veiksmus yra lengviau pastebėti nei teigiamus, nes tik esant nesąžiningumui atsiranda poreikis keisti sutarties šalių elgesį į visiems priimtina. Todėl per nesąžiningą elgesį galima nustatyti sąžiningumo turinį.

⁷ Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje // Jurisprudencija. 2003, 41(33), p. 177.

⁸ Hough Emily M.S. Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel. Utah Law Review, Vol. 2005, Issue 1 (2005), p. 47.

⁹ Balčikonis R. Sutarčių vykdymo teisinės problemos: esminis sutarties pažeidimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: teisė (01 S), Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 44.

¹⁰ Ten pat, p. 45.

¹¹ Tetley W. Good Faith in Contract: Particularly in the Contracts of Arbitration and Chartering. Journal of Maritime Law and Commerce, Vol. 35, Issue 4 (October 2004), p. 590.

Bendrosios ir kontinentinės teisės sistemos sąžiningumo doktriną formuluoja ir aiškina skirtingai, nes kaip nurodo D. Bublienė¹², „sąžiningumo principo turinys priklauso nuo daugelio aplinkybių: kultūrinių, ekonominių, socialinių, teisinių ir kitų sąlygų“, tačiau pats sąžiningumo suvokimas iš esmės yra tapatus.

1.2. Sąžiningumo principo reglamentavimas ir įtvirtinimas teisinėje sistemoje

1.2.1. Sąžiningumo principo reglamentavimas sutarčių teisėje

Kaip buvo minėta, beveik kiekvienos valstybės teisinėje sistemoje galima identifikuoti sąžiningumo principą. Šio principo įtvirtinimui privatinėje teisėje didelės įtakos turėjo tarptautiniai teisės aktai, tokie kaip Europos sutarčių teisės principai (angl. Principles of European Contract Law, toliau – PECL), UNIDROIT komercinių sutarčių principai (toliau – UNIDROIT) ir Jungtinių Tautų Konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo (toliau – Vienos Konvencija).

PECL 1:201(1) straipsnis skelbia, kad „kiekviena šalis privalo elgtis sąžiningai ir vadovautis gera valia“¹³. Antroje šio straipsnio dalyje yra numatyta, kad šalys negali apriboti šios teisės, t. y. privaloma be jokių išimčių. UNIDROIT 1.7 straipsnyje taip pat išreiškiama nuostata, kad sutarties šalys privalo elgtis sąžiningai viena kitos atžvilgiu, tik šiuo atveju yra reikalavimas, jog santykiai turėtų tarptautinį elementą, t. y. veiktų „tarptautinėje rinkoje“¹⁴. Tiek PECL, tiek UNIDROIT oficialiuose komentaruose yra nurodoma, kad sąžiningumas yra fundamentalus principas, tai yra esminė visų Principų idėja¹⁵. Be to, svarbu paminėti, kad sąžiningas sutarties šalių elgesys yra neatskiriamas ikisutartiniuose santykiuose, vykdam sutartį ir įpareigojant sutarties šalims laikytis prisiimtų pareigų vienas kito atžvilgiu¹⁶.

Vienos Konvencijos 7 straipsnyje (1) nurodoma, kad „aiškinant šią Konvenciją, turi būti atsižvelgta į jos tarptautinį pobūdį ir būtinumą skatinant jos taikymo vienodumą ir sąžiningumo principų tarptautinėje prekyboje laikymąsi“. R. Balčikonis¹⁷ atkreipė dėmesį, kad šio straipsnio formuluotė sukėlė daug diskusijų tarp bendrosios ir kontinentinės teisės atstovų, nes tai buvo

¹² Bublienė D. Silpnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas // *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 9(99), p. 43.

¹³ Article 1:201 (Good Faith and Fair Dealing) (1) Each party must act in accordance with good faith and fair dealing. (2) The parties may not exclude or limit this duty.

¹⁴ Article 1.7 (Good faith and fair dealing) (1) Each party must act in accordance with good faith and fair dealing in international trade.

¹⁵ Landa O. Is Good Faith an Over-Arching General Clause in the Principles of European Contract Law. *European Review of Private Law*, Vol. 15, Issue 6 (2007), p. 847.

¹⁶ Ten pat, p. 851.

¹⁷ Balčikonis R. Sutarčių vykdymo teisinės problemos: esminis sutarties pažeidimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: teisė (01 S), Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 46-47.

vienintelė tiesioginė nuoroda į sąžiningumo principą. Todėl buvo prieita prie bendros nuomonės, kad sąžiningumo principas atlieka tik siaurąją Vienos Konvencijos aiškinimo funkciją.

Pagrindinis Lietuvos Respublikos nacionalinis teisės šaltinis yra Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (toliau – CK arba Civilinis kodeksas) (2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864), kurio bendrųjų nuostatų 1.5 straipsnyje randame nuorodą į sąžiningumo principą, kuris yra bendrasis civilinių teisinių santykių dalyvių elgesio reikalavimas. CK 1.5 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus“. Analizuojant šią normą, galima pastebėti, kad visi trys principai nėra individualizuojami, bet yra vienas kitą papildantys, t. y. jiems suteikiama „trejybės“ kategorija. Teisingumas apibrėžiamas per protingumą ir sąžiningumą, protingumas – per sąžiningumą ir teisingumą, o sąžiningumas – per protingumą ir teisingumą¹⁸.

CK 6.158 straipsnio 1 dalyje skelbiama, kad „kiekviena sutarties šalis turėdama sutartinių santykių, privalo elgtis sąžiningai“. Antroje dalyje nurodoma, kad sąžiningumo pareiga negali būti pakeista ar panaikinta. Akivaizdu, kad ši CK įtvirtinta norma yra atitinkamo PECL ir UNIDROIT nurodytam sąžiningumo principui. Be to, reikalavimas laikytis sąžiningumo principo yra įtvirtintas ir konkrečiuose Civilinio kodekso straipsniuose, tokiuose kaip CK 6.4 straipsnyje (prievolės šalių pareiga elgtis sąžiningai), CK 6.38 straipsnio 1 dalyje (sąžiningas prievolių vykdymas), CK 6.58 straipsnio 7 dalyje (sąžiningai naudotis teise prievolių vykdymo sustabdymui) ir kt.

Kaip buvo minėta prieš tai, sąžiningumo principo prigimtis yra moralinės nuostatos, todėl skirtingu laiku ir skirtingoje situacijoje, sąžiningumas gali būti vertinamas ir suprantamas atitinkamai nevienodai. Todėl galima teigti, kad sąžiningumo principas yra ne tik bendroji nuostata, bet ir vertinamoji, kurios turinys sąmoningai yra neatskleidžiamas, nes tai paliekama teismų praktikai ir teisės doktrinai¹⁹.

Anot R. Balčikonio²⁰ „lyginant Lietuvos civilinį kodeksą su kitomis Europos valstybių kodifikacijomis nesunku pastebėti, kad sąžiningumo institutą reglamentuojančios normos buvo kuriamos daugiausia atsižvelgiant į Olandijos ir UNIDROIT tarptautinių sutarčių principų formuluotes“. Todėl, mūsų nuomone, sąžiningumo institutas turėtų būti aiškinamas ir vertinamas pačių bendriausiu požiūriu ir siaurąja prasme, nes visų minėtų teisės aktų analizė, leidžia teigti, kad sąžiningumas yra pamatinis principas sutartiniuose santykiuose ir turi būti vertinamas kiekvienu atveju individualiai.

¹⁸ Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje // Jurisprudencija. 2003, 41(33), p. 174-175.

¹⁹ Ten pat, p. 164.

²⁰ Ten pat, p. 180.

1.2.2. Sąžiningumo principo įtvirtinimas vartojimo sutartiniuose santykiuose

Europos Sąjungos (toliau – ES) institucijos didelį dėmesį skiria vartotojų teisių apsaugai, nes R. Zaščiurinskaitės²¹ teigimu, „nesąžiningos sutarčių sąlygos yra vienas iš dažniausiai pasitaikančių ir problemiškesnių vartojimo sutarčių teisės aspektų, su kuriais vartotojai susiduria pakankamai dažnai“. Todėl ES siekdama suderinti visų valstybių narių visuomenės apsaugą, priėmė nemažai teisės aktų reglamentuojančių vartojimo sutartinius santykius.

1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (toliau – Nesąžiningų sąlygų direktyva arba Direktyva) yra viena reikšmingiausių direktyvų, kuri padarė didžiulę įtaką nustatant sąžiningumo principą Europos teisėje. Pagrindinis šios Nesąžiningų sąlygų direktyvos tikslas buvo nustatyti bendrą sąžiningumo principo standartą visoms valstybės narėms, kurios perkeldamos Direktyvą į savo teisinę sistemą harmonizuotų sąžiningumo institutą visoje ES. Sąžiningumo principo standartą buvo pasirinkta apibrėžti objektyviuoju požiūriu²², nes skirtingas sąžiningumo sąvokos interpretavimas bei kiti socialiniai ir kultūriniai pagrindai, neleido imperatyviai apibrėžti sąžiningumo instituto. Direktyvos priede pateikiamas pavyzdinis nesąžiningų sąlygų sąrašas, kuris dar vadinamas „pilkuoju“ sąrašu, nes kiekvienu atveju reikia atsižvelgti į konkrečias aplinkybes, vertinant vartojimo sutarties sąlygų nesąžiningumą. Tai patvirtina ir Nesąžiningų sąlygų direktyvos preambulė, kurioje nurodyta, kad nesąžiningumo įvertinimo kriterijai turi būti nustatomi bendrai.

Priimant Nesąžiningų sąlygų direktyvą buvo pasirinktas „minimalus“ harmonizavimas, paliekant valstybės narėms teisę nustatyti griežtesnius reikalavimus, siekiant didesnės apsaugos vartojimo sutartiniuose santykiuose. Be to, Nesąžiningų sąlygų direktyva aiškiausiai apibrėžia bendrą sąžiningumo standartą ir yra gairės valstybėms narėms.

Lietuvos Respublikos teisinė sistema Nesąžiningų sąlygų direktyvą perkėlė į CK 6.188 straipsnį „Vartojimo sutarčių sąlygų ypatumai“, suteikdama vartojimo sutartiniams santykiams specialiąją normą dėl nesąžiningų sutarties sąlygų, CK bendrųjų sąžiningumo reikalavimų nuostatų atžvilgiu. Pavyzdinis nesąžiningų sąlygų sąrašas buvo tiesiogiai perkeltas iš Nesąžiningų sąlygų direktyvos į CK 6.188 straipsnio 2 dalį ir galima teigti, kad yra beveik identiškas numatytajam Direktyvos priede. Tai lemia būtinybę nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų instituto normas aiškinti ir taikyti Direktyvos nuostatų kontekste²³. CK 6.188 straipsnio 3 dalyje skelbiama, kad „teismas gali pripažinti nesąžiningomis ir kitokias vartojimo sutarties

²¹ Zaščiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Justitia. 2004, Nr. 2, p. 28.

²² Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija. Vilnius, 2009, p. 243.

²³ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

sąlygas, jeigu jos atitinka šio straipsnio 1 ir 2 dalyje nustatytus kriterijus“. Būtina pabrėžti, kad CK 6.188 straipsnyje numatytas nesąžiningų sąlygų sąrašas, kuris gali pažeisti vartotojo teises, nėra baigtinis ir teismui suteikiama teisė pripažinti nesąžiningomis ir kitokias vartojimo sutarties sąlygas. Be to, atsižvelgiant į tai, kad vartojimo sutarties sąlygų sąžiningumas kiekvienu atveju yra vertinamas individualiai, t. y. išvardintos sąlygos nebūtinai yra nesąžiningos, galima teigti, kad CK 6.188 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas „pilkojo“ sąrašo formatas.

Kitas svarbus ES teisės aktas – 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje (toliau – Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva), kurios tikslas yra sukurti bendrą aukštą vartotojų apsaugos lygį, kurio užtikrinimui būtina suderinti teisės aktus dėl nesąžiningos komercinės veiklos, kenkiančius vartotojų ekonominiams interesams. Šia Direktyva yra siekiama uždrausti verslininkams užsiimti nesąžininga komercine veikla, kuri gali iškreipti rinką ir pažeisti vartotojų teises.

Vartojimo sutartiniuose santykiuose sąžiningumas ir nesąžiningos sutarties sąlygos yra vieni iš svarbiausių elementų, todėl teisingas ir aiškus šių nuostatų reglamentavimas yra svarbus elementas užtikrinant vartotojo teises ir teisėtus interesus.

1.3. Sąžiningumo principo paskirtis ir jo taikymas

Sąžiningumo principas yra visuomenės moralinė norma perkelta į teisę, kuri esant konkrečioms ir individualioms faktinėms aplinkybėms gali būti aiškinama ir interpretuojama skirtingai. Tačiau R. Balčikonio²⁴ nuomone, „sąžiningumo turinio nustatymas turi savo procedūrą (modelį), kuri visais atvejais yra vienoda“. Šį modelį geriausiai apibūdina objektyvusis ir subjektyvusis sąžiningumo kriterijai, kuriuos vertinant kartu išryškėja jų skirtumai ir atskleidžiamas sąžiningumo turinys.

Objektyvusis kriterijus išreiškia bendrąją sąžiningumo normą²⁵, kitaip tariant, šalių elgesio standartą, kuris yra visiems prieinamas ir žinomas ir kurio sutarties šalys privalo laikytis. Objektyvusis sąžiningumas yra vertinamas pagal šalių atliekamus veiksmus ir jų elgesį, kuriam yra keliamas reikalavimas elgtis protingai, rūpestingai, teisingai, laikantis *bonus pater familias* elgesio standarto²⁶. Objektyviuoju kriterijumi siekiama, kad sutarties šalių sąžiningumas būtų pagrindas sutarties formavimui ir interpretavimui bei lydėtų visuose sutarties etapuose²⁷.

²⁴ Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje // Jurisprudencija. 2003, 41(33), p. 175.

²⁵ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija. Vilnius, 2009, p. 242.

²⁶ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

²⁷ Gutiérrez Falla L. Good Faith in Commercial Law and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Penn State International Law Review. Vol. 23, 2005, No. 3, p. 511.

Subjektyviuoju požiūriu, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT)²⁸ yra nurodęs, kad „sąžiningumas vertinamas per asmens vidinį santykį su realybe, psichikos būseną konkrečioje situacijoje“. Tai sutarties šalių žinojimas arba nežinojimas apie tam tikras aplinkybes, kurios turi įtakos sutartiniams santykiams. „Žinojimas“ arba „nežinojimas“ yra vertinamasis vidinis sąžiningumo kriterijus, kuris kiekvienu atveju gali būti interpretuojamas skirtingai, atskleidžiant netapatų sąžiningumo turinį. Vienai iš sutarties šalių sutarties sąlygos gali būti aiškios, sąžiningos ir nedviprasmiškos, o kita sutarties šalis gali nesuvokti, t. y. nežinoti, kad jo atžvilgiu sutarties sąlygos yra nesąžiningos. Todėl subjektyvūs kriterijus leidžia atskleisti asmens suformuotą vidinę nuomonę sąžiningumo principo atžvilgiu.

Objektyvusis ir subjektyvusis sąžiningumas suteikia galimybę nustatyti pagrindinius sąžiningumo principo kriterijus. Iš vienos pusės objektyviai nustatomas sąžiningo elgesio standartas, o iš kitos pusės, subjektyviai įvertiname asmens vidinius įsitikinimus, pagal kuriuos asmuo mano veikiantis teisėtai ir sąžiningai.

Sąžiningumas yra esminis reikalavimas sutartyje. Tai patvirtina LAT vienoje iš bylų²⁹ nurodęs, kad „prievolės šalys privalo elgtis sąžiningai, protingai ir teisingai tiek prievolės atsiradimo ir egzistavimo, tiek ir jos vykdymo ar pasibaigimo metu <...> jie galioja be išlygų visais prievolinių santykių raidos etapais, gali kisti nebent jų turinys <...> Sąžiningumo prievoliniuose santykiuose reikalavimas reiškia pareigą vykdant prievolę būti pakankamai apdairiam ir rūpestingam, kad būtų pasiektas tikslas – prievolė tinkamai įvykdyta“. Todėl sutarties šalys turi dėti visas pastangas aptardamos sutarties sąlygas, kad jos būtų išreikštos aiškiai ir suprantamai.

Esant ginčui dėl sąžiningumo turinio ir jo reikšmės tam tikrais atvejais, negalima vadovautis vien tik subjektyviojo sąžiningumo požiūriu, nes sutarties šalių vidinės nuostatos gali nesutapti ir būti suprantamos skirtingai. Todėl nustatant priimtinausią sutarties šalims sąžiningumo turinį turi būti išlaikoma protinga pusiausvyra ir interesų derinimas.

D. Bublienės³⁰ teigimu, „sąžiningumas sutarčių teisėje apima tokias sutarčių teisės pareigas kaip lojalumo, rūpestingumo, bendradarbiavimo ir informavimo“. Šių pareigų nesilaikymas ar netinkamas laikymasis leidžia taikyti CK 6.67 straipsnyje (sandorio šalių nesąžiningumo prezumpcija) numatytas sąžiningumo prezumpcijos išimtis³¹, įpareigojant nesąžiningą sutarties šalį įrodyti savo sąžiningą elgesį. Todėl sutarties šalys taikydamos sutarties

²⁸ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“, Nr. 3K-3-72/2007.

³⁰ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija. Vilnius, 2009, p. 242.

³¹ Ten pat. „Civilinėje teisėje galioja bendroji sąžiningumo prezumpcija. Asmuo laikomas sąžiningu tol, kol jo nesąžiningumas neįrodytas“.

laisvės ir šalių autonomijos principus, tam kad nustatyti tarpusavio teises ir pareigas, turi įvertinti savo ketinimų ir sutarties sąlygų aiškumą ir jų sąžiningumą, kad būtų išvengta nesąžiningumo prezumpcijos.

Taigi sąžiningumas yra fundamentalus teisės principas, kuris galima sakyti, jau tapo kertiniu ir vienu iš pagrindinių sutarčių teisės principų³². Sąžiningumo principas yra moralinė nuostata perkelta į teisę, kuri objektyviai turi aiškiai išreikšta elgesio taisyklę, tačiau subjektyviai yra priklausoma nuo asmens vidinių įsitikinimų. Sąžiningumo turinys priklauso nuo daugelio aplinkybių, todėl yra vartojamas pačiu bendrausiu požiūriu ir sąmoningai nėra atskleidžiamas.

³² Mikelėnas V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 43.

2. VARTOJIMO SUTARTIES NUOSTATOS SAŽININGUMO ASPEKTU

CK 6.158 straipsnis numato, kad kiekviena sutarties šalis dalyvaudama sutartiniuose santykiuose privalo elgtis sąžiningai. Tačiau „šiuolaikinėje sutarčių teisėje išplėtojus nelygiavertės derybinės galios doktriną, atsirado pagrindas įsikišti į sutartinius teisinius santykius“³³, šiuo atveju, į vartojimo sutartinius santykius, nes sutarties šalys ne visada yra pajėgios užtikrinti savo teisių ir pareigų pusiausvyrą. Aukščiausiu lygmeniu vartotojų teisės ir teisėti interesai yra ginami ir įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnio 5 dalyje, kurioje nustatyta, kad valstybė gina vartotojo interesus. Toks valstybės kišimasis į vartojimo sutartinius santykius yra socialinės valstybės principo³⁴ įgyvendinimas, t. y. siekis užtikrinti silpnesniosios sutarties šalies interesus.

Valstybei svariai prisidedant prie vartojimo sutartinių santykių kontrolės, sąžiningumo principo vaidmuo yra nebeaiškus. Anot D. Bublienės³⁵ „jeigu sąžiningumo principu laikytume sutarčių laisvės (šalių autonomijos) principo įgyvendinimą, sutarčių teisėje nebus vietos silpnesnės šalies apsaugos principui. Kita vertus, jei vertintume sąžiningumo principą kaip pagrindą sutarčių derybinei galiai atkurti, pusiausvyrai tarp abiejų šalių interesų surasti, sąžiningumo principas reikštų ne ką kitą kaip silpnesnės šalies principo įgyvendinimą“. Siekiant atskleisti sąžiningumo principo vietą vartojimo sutartiniuose santykiuose, būtina analizuoti vartojimo sutarties nuostatas sąžiningumo aspektu.

2.1. Vartojimo sutarties samprata ir jos teisinis reglamentavimas

Vartojimo sutartis – tai atskira sutarčių grupė, į kurią patenka sutarčių rūšys, turinčios šiai sutarčių grupei būdingų požymių ir išsiskirianti specifiniais reguliavimo požymiais. LAT apžvalgoje³⁶ nurodoma, kad „vartojimo sutartims greta bendrųjų prievolių teisės bei sutarčių teisės normų taikomos specialios taisyklės sutarčių sudarymo, aiškinimo, sutarties šalių teisių ir pareigų, nesąžiningų sutarčių sąlygų, sutarčių pabaigos ir kt. klausimams reguliuoti, palyginus su kitomis sutartimis, nustatomos, platesnės silpnesnės sutarties šalies (vartotojo) interesų garantijos ir pažeistų teisių gynimo būdai“.

³³ Bublienė D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas // *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 9(99), p. 41.

³⁴ Ravluševičius P. Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje // *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 9(99), p. 49.

³⁵ Bublienė D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas // *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 9(99), p. 43.

³⁶ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga II // *Teismų praktika* Nr. 33. Vilnius, 2010.

Europos Sąjunga skiria didelį dėmesį vartotojų teisių apsaugos politikos klausimams, siekdama vieno iš pagrindinių savo tikslų – aukšto vartotojų apsaugos lygio užtikrinimo (Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 169 straipsnis, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 38 straipsnis). Pagrindinė teisinė priemonė šio tikslo įgyvendinimui yra antrinių teisės aktų (dažniausiai direktyvų) priėmimas Bendrijos lygmeniu, „siekiant suderinti valstybių narių nacionalinių teisės aktų nuostatas vartotojų teisių apsaugos srityje“³⁷ bei padėti tinkamai veikti vidaus rinkai. Minimalaus suderinimo principas yra taikomas, nes valstybės narės nėra priėjusios vieningos nuomonės vartotojų teisių apsaugą perleisti išimtinai ES kompetencijos sričiai reglamentuoti, todėl paliekama teisė valstybėms narėms numatyti griežtesnius reikalavimus nacionalinėje teisėje, nei tai numatoma Europos Sąjungos lygmeniu.

Europos Sąjungos teisės aktuose nėra aiškiai ar tiesiogiai reglamentuojama ir apibrėžiama vartojimo sutarties sąvoka. Jos samprata atskleidžiama per vartojimo sutartiniuose santykiuose dalyvaujančių subjektų vartotojo ir verslininko apibrėžimus. Pavyzdžiui Nesąžiningų sąlygų direktyva, Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva, 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinės prievolės taikymo teisės³⁸. L. Didžiulio ir I. Navickaitė-Sakalauskiene³⁹ nuomone „iš to galima daryti išvadą, kad <...> formuojama vartojimo sutarties samprata nėra išsami ir skirta daugiau vartotojui nei vartojimo sutarčiai *per se* apibrėžti“.

Būtina paminėti, kad 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė direktyvą 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB direktyvos (toliau – Vartotojų teisių direktyva). Ši Direktyva turi būti perkelta į valstybių narių nacionalinę teisę ne vėliau kaip 2013 m. gruodžio 13 d., o jos nuostatos taikomos sutartims, sudarytoms po 2014 m. birželio 13 d. Anot I. Navickaitės-Sakalauskiene⁴⁰, pagrindinės Vartotojų teisių direktyvos naujovės yra tai, jog „naujasis teisės aktas paremtas mišraus suderinimo principu, taigi didžiajai Direktyvos nuostatų daliai taikomas visiško suderinimo principas, juo valstybėms narėms nacionalinėje teisėje draudžiama palikti galioti ar priimti naujas nuostatas, kurios nukrypsta nuo Direktyvoje įtvirtintų taisyklių, teisę taikyti griežtesnį ar švelnesnį reglamentavimą paliekant tik Direktyvoje numatytais atvejais“. Galima teigti, kad Vartotojų teisių direktyva, numatydamas tik

³⁷ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

³⁸ „<...> sudarytai tarp fizinio asmens, siekiančio tikslų, kurie gali būti laikomi nesusijusiais su jo darbu ar profesine veikla (vartotojas), ir kito asmens, atliekančio savo darbą arba vykdančio profesinę veiklą (profesionalas)“.

³⁹ Didžiulis L., Navickaitė-Sakalauskiene I. Vartojimo sutarčių kvalifikavimo problemos. // Justitia. 2010, Nr. 2(74), p.86.

⁴⁰ Navickaitė-Sakalauskiene I. „Teismai.lt“, Žurnalas, 2012 m., Nr. 1(5), ISSN 2029-730, p. 3-7. http://www.teismai.lt/dokumentai/teismai_internetinis.pdf

tam tikrus atvejus kada galimas griežtesnis ar švelnesnis reglamentavimas, yra „maksimalaus“ harmonizavimo modelis, siekiantis užtikrinti sąžiningą šalių tarpusavio elgesį. Vartotojų teisių direktyva taip pat plečiamos ir stiprinamos vartotojų teisės į sąžiningą ir teisingą informacijos gavimą, panaikinami buvę neatitikimai ir spragos bei suderinami kai kurie pagrindiniai reglamentavimo aspektai (pvz., bendrieji sąvokų apibrėžimai), kurių gramatinė konstrukcija iki šiol skyrėsi. Lietuva dar nėra perkėlusį Vartotojų teisių direktyvos nuostatų, todėl detalesnė analizė bus aktuali kai Direktyvos nuostatos taps nacionalinės teisės dalimi ir bus praktiškai taikomos.

Lietuvos Respublikos pagrindiniai teisės šaltiniai reglamentuojantys vartojimo sutartinius santykius yra Civilinis kodeksas, Vartotojų teisių apsaugos įstatymas ir kiti teisės aktai dėl vartotojų teisių apsaugos. Būtina paminėti, kad Lietuvos vartotojų teisės pagrindas yra ES antrinių teisės aktų perkėlimas į nacionalinę teisę, tačiau žvelgiant į norminius teisės aktus, mūsų nuomone, vartojimo sutarties sampratos apibrėžimas ir atskleidimas yra kur kas aiškesnis ir detalesnis. Vartojimo sutarties sąvokos apibrėžimas yra pateikiamas CK 1.39 straipsnio 1 dalyje, kurioje numatyta „vartojimo sutartimi yra laikoma sutartis dėl prekių ar paslaugų įsigijimo, kurią fizinis asmuo (vartotojas) su prekių ar paslaugų pardavėju (tiekiu) sudaro su vartotoju verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t. y. vartotojo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti“. CK 6.188 straipsnyje yra reglamentuojama nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų ypatumai ir jų sąžiningumo kontrolė, kurios pamatinės normos yra perkeltos iš Nesąžiningų sąlygų direktyvos. Šalia šių bendrųjų vartojimo sutartiniams santykiams taikytinų taisyklių, išskiriamos ir specialiosios taisyklės, kurios detalios reglamentuoja vartojimo sutarčių rūšis, tokias kaip vartojimo pirkimas-pardavimas (CK 6.350-6.370 str.), vartojimo nuoma (CK 6.504-6.511 str.), vartojimo ranga (CK 6.672-6.680 str.), vartojimo kreditas (CK 6.886 str.), paslaugų teikimo vartotojams sutartis (CK 6.716 str. 4 d.) ir kt.

Vartotojų teisių apsaugos srityje priimami teisės aktai tiek ES lygmeniu, tiek nacionaliniu lygmeniu, turi turėti bendrą ryšį dėl tarpusavio įsipareigojimų, todėl aiškinant vartojimo sutartis turi būti atsižvelgiama tiek į Europos Teisingumo Teismo (toliau – ETT) formuojamą praktiką, tiek į pačių teisės aktų tekstus ir jų preambules.

Vadovaujantis teisės normomis reglamentuojančiomis vartojimo sutartinius santykius, galima išskirti esminius, tik tam sutarčių tipui būdingus požymius, kurie leidžia sutartis kvalifikuoti kaip vartojimo. *Visų pirma*, būtina identifikuoti specifinius vartojimo sutartinių santykių subjektus, t. y. vartojimo sutarties šalis – vartotoją ir verslininką. *Antra*, vartojimo sutarties dalykas leidžia vartojimo sutartis išskirti į atskiras rūšis (pvz., vartojimo pirkimas-pardavimas, vartojimo kreditas ir kt.) bei atskirti nuo kitų sutarčių tipo, kurios dėl savo dalyko negali būti kvalifikuojamos vartojimo sutartimis (pvz., darbo, paveldėjimo sutartys, sutartys

susijusios su teisėmis pagal šeimos teisę, bendrovių steigimo ar reorganizavimo sutartys ir pan.⁴¹). Būtina paminėti, kad sutarties dalykas savo prigimtimi ir specifika nėra kvalifikuojamasis sutarties požymis. Jis yra reikšmingas tik atspindint vartojimo sutarties tikslą, kuris yra *trečiasis* esminis elementas ir kriterijus, pagal kurį yra vertinama, ar konkreti prekė ar paslauga gali būti vartojimo sutarties objektu. LAT apžvalgoje⁴² pabrėžiama, jog „atkreiptinas dėmesys į tai, kad vartojimo sutartį kvalifikuojančių požymių yra ne sutarties tikslas, o vienos iš sutarties šalių – prekių pirkėjo ar paslaugų igijėjo tikslas“. Todėl apibrėžiant sutarties tikslą yra svarbu konstatuoti vartojimo elementą⁴³, t. y. įsigyjant prekę ar paslaugą, viena iš sutarties šalių (vartotojas) turi įgyvendinti šį elementą, būtent įsigytą prekę ar paslaugą vartodamas savo asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams tenkinti, kurie nėra susiję su komercinės ar profesinės veiklos vykdymu.

Vartojimo sutartiniai santykiai išsiskiria specifiniais reguliavimo instrumentais, kuriais siekiama pabrėžti vartojimo sutarties instituto svarbą bei detalai ir aiškiai reglamentuoti šiuos santykius. Kadangi vartojimo sutartiniai santykiai yra neišsemiami ir nuolat reikalauja papildomo reguliavimo ir valstybės įsikišimo, mūsų nuomone, toliau plėtojant vartojimo sutartinius santykius ir siekiant didesnės vartotojų apsaugos, turi būti ne tik griežtinama tokių santykių kontrolė, bet ir stiprinamas sąžiningumo principo vaidmuo sutarties šalių atžvilgiu.

2.2. Vartojimo sutarties šalys

Vartojimo sutartys apibūdinamos per vartojimą, kaip fizinį-ekonominį reiškinį⁴⁴, kurio įgyvendinimui būtinos dvi specifinės sutarties šalys: iš vienos pusės, stipresnioji šalis, kuri atstovauja pasiūlos pusę ir siūlo vartojimą, o iš kitos pusės, silpnesnioji šalis, kuri turi poreikį įsigyti prekių ar paslaugų savo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti, t. y. vartoti įsigytas prekes ar paslaugas. Taigi vartojimo sutarties šalys visais atvejais yra vartotojas ir verslininkas.

Kadangi sutarties šalys yra vienas iš esminių vartojimo sutarties požymių, leidžiančių ją išskirti iš kitų sutarčių, būtina detalesnė sutarties šalių analizė, siekiant atskleisti stipresniosios ir silpnesniosios šalių teisių ir pareigų pusiausvyros nebuvimo priežastis bei įvertinti sąžiningą sutarties šalių elgesį viena kitos atžvilgiu.

⁴¹ 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva Nr. 93/13/EB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse, preambulės 10 pastraipa.

⁴² Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

⁴³ Didžiulis L., Navickaitė-Sakalauskienė, I. Vartojimo sutarčių kvalifikavimo problemos. // Justitia. 2010, Nr. 2(74), p.87.

⁴⁴ Ten pat, p.84.

2.2.1. Silpnesnė vartojimo sutarties šalis - vartotojas

Vartotojas, kaip vartojimo sutarties šalis, dėl objektyvių priežasčių – informacijos, patirties, laiko stokos ir kitų panašių aplinkybių yra akivaizdžiai nelygiavertėje padėtyje su kita sutarties šalimi - verslininku⁴⁵. Todėl be bendrųjų sutarčių teisės normų yra nustatytos specialiosios taisyklės, siekiant apginti silpnesniąją sutarties šalį ir apriboti verslininko galimybę piktnaudžiauti esama padėtimi, t. y. nustatyti stipresnės šalies valdžios ribas, tam kad nebūtų pažeidžiamas pamatinis sutarties principas – šalių tarpusavio sąžiningumas.

Europos Sąjungos teisėje vartotojo koncepcija aiškinama savarankiškai, nepriklausomai nuo nacionalinės teisės (autonominis ES teisės aiškinimas)⁴⁶. Pirmasis vartotojo apibrėžimas buvo pateiktas Briuselio konvencijos 13 straipsnyje⁴⁷, po kurios priėmimo daugelyje vėlesnių direktyvų įtvirtintos vartotojo sąvokos iš esmės yra panašios į pirminį apibrėžimą, skiriasi tik jų gramatinės konstrukcijos, kurios neturi didelės įtakos vartotojo sampratai. Apibendrinus direktyvose⁴⁸ pateiktus vartotojo sąvokas, galima daryti išvadą, jog vartotojas yra bet koks fizinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma direktyva veikia ne savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais.

Vartotojo sąvoka Lietuvos teisėje apibrėžiama panašiai kaip ir Europos Sąjungos teisės aktuose. Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 15 dalyje nurodoma, kad „vartotojas – fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti“. Civiliniame kodekse yra pateikiama išvestinė vartotojo sąvoka, kuri apibrėžiama kaip fizinis asmuo, sudarantis sutartis su jo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t. y. tenkinti asmeninius, šeimos, namų ūkio poreikius (CK 1.39 str. 1 d., 6.350 str., 6.504 str., 6.672 str.).

Kadangi CK nėra tiesiogiai pateikiamas vartotojo sąvokos apibrėžimas, 2013 m. sausio 29 d. buvo pateiktas derinti Civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas⁴⁹ suinteresuotoms institucijoms ir visuomenei. Šiuo nauju pasiūlymu vartotojo sąvokos apibrėžimas yra detalizuojamas bei atsisakoma tam tikrų požymių, tačiau pati vartotojo sampratos koncepcija nėra keičiama iš esmės. *Pirma*, vartotoju gali būti tik fizinis asmuo, todėl

⁴⁵ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

⁴⁶ Ten pat.

⁴⁷ 1968 m. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo. Nr. 1998/C27/28. 13 straipsnis. „<...>bylose dėl sutarties, kurią asmuo sudarė ne tuo tikslu, kuris gali būti laikomas susijusiu su jo veikla ar profesija, toliau *vartotojas* <...>“.

⁴⁸ Direktyva 93/13/EB dėl nesąžiningų vartojimo sutarčių; Direktyva 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis; Direktyva 1999/44/EB dėl tam tikrų vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantinių aspektų; Direktyva 2005/29/EB dėl nesąžiningos komercinės veiklos ir kt.

⁴⁹ Pasiūlyme pateikta 6.228¹ (Vartojimo sutarties samprata ir kitos sąvokos) straipsnio koncepcija: „**Vartotojas** – fizinis asmuo, siekiantis sudaryti ar sudarantis sutartis su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais)“.

kiti asmenys nebeturi galimybių save priskirti vartotojams, nes be jokių išlygų išreiškiamas reikalavimas būti fizinius asmeniu. *Antra*, sudaroma sutartis neturi būti susijusi su verslu, prekyba, amatu ar profesija. Šiuo metu esantis teisinis reguliavimas nustato tris sritis – verslą, prekybą ir profesiją. Taigi siūlomas įstatymo pakeitimas praplečiamas įtraukiant „amata“ kaip dar vieną veiklos sritį su kuria vartotojas neturi būti susijęs. *Trečia*, pateiktoje koncepcijoje nėra nurodoma, kad sutarties sudarymo tikslas turi būti susijęs su asmeniniais, šeimos, namų ūkio poreikiais. Pateikiama apibendrinta nuostata, kad sutarties sudarymas turi būti susijęs su vartojimo tikslais. Iš vienos pusės, požymis „vartojimo tikslais“ suteikia visai vartotojo sąvokai neapibrėžtumo, nes sutarties šalys pačius įvairiausių sutarties tikslus gali priskirti vartojimo, t. y. suteikiama terpė interpretacijai. Iš kitos pusės, CK yra vientisas teisės aktas ir jo normos turi būti aiškinamos sistemiškai. CK 1.39 straipsnio 1 dalyje yra detalizuojami vartojimo tikslai (asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti), todėl galima teigti, kad pasiūlyta vartotojo sąvokos koncepcija yra aiški ir suprantama. Kadangi šiai Direktyvai yra taikomas maksimalusis harmonizavimas, ji turės įtakos vartotojo sampratai visoje ES. Kaip teigia L. Novikovienė⁵⁰, valstybės narės nebeturės galimybių vartotojo koncepcijos reglamentuoti kitaip nei numato Direktyva, t. y. valstybės narės negalės teikti aukštesnio lygio vartotojų apsaugos.

Detalizuojant ir aiškinant vartotojo sampratą būtina atsižvelgti ir į ETT sprendimus bei LAT praktiką, kurie yra dalis teisės šaltinių. ETT jurisprudencijoje yra griežtai laikomasi siaurosios vartotojo sampratos koncepcijos, atsisakant plėsti asmenų sąrašo, kuriems gali būti suteikta papildoma apsauga. Vartotojas yra apibrėžiamas tik kaip fizinis asmuo, kuris sudarydamas sutartį turi veikti su tikslu, nesusijusius su jo verslu ar profesija⁵¹. Tačiau ETT pabrėžia, kad minimalaus harmonizavimo pobūdis leidžia valstybėms narėms nacionalinėje teisėje išplėsti vartotojo sampratą verslininko atžvilgiu. Tuo tarpu LAT vienoje iš savo bylų⁵² yra nurodęs, kad „tik tada, kai vartotojas yra fizinis asmuo ir prekes ar paslaugas vartoja asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti, jo teisės ir teisėti interesai ginami kaip silpnesniosios sutarties šalies“.

Taigi pagal teisės aktuose ir teismų praktikoje pateikiamus apibrėžimus galima išskirti du vartotojo kriterijus: subjektyvusis (faktinis) kriterijus (fizinis asmuo, kuriam dėl vienokių ar kitokių savybių neturėjimo reikalinga teisinė apsauga) ir objektyvusis (funkcinis) kriterijus (atitinkantis vartojimo tikslus – ar sutartis sudaroma siekiant asmeninių, šeimos ar namų ūkio poreikių tenkinimui, nesusijusiais su verslo ar profesiniais tikslais).

⁵⁰ Novikovienė L. Theoretical and practical issues of consumer's conception // Jurisprudencija. 2010, Nr. 4(122), p.285-286.

⁵¹ Didžiulis L., Navickaitė-Sakalauskienė, I. Vartojimo sutarčių kvalifikavimo problemos. // Justitia. 2010, Nr. 2(74), p.89.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008.

Vertinant objektyvųjį kriterijų ir vadovaujantis vartotojo sąvokos siaurąją koncepcija, praktikoje neretai keliamas klausimas ar tam tikrais atvejais negalėtų būti ši koncepcija išplėsta ir įtraukiami juridiniai asmenys (pvz., mažos ar vidutinės įmonės, ne pelno siekiančios organizacijos, daugiabučių namų savininkų bendrijos, vartotojų asociacijos ir kt.), kurie sudarydami vadinamąsias „netipines“ sutartis⁵³, užima silpnesniąją derybinę poziciją. Kai kurie autoriai tokią galimybę vertina atsargiai, nes tai sukeltų teisinio neaiškumo grėsmę bei būtų sudėtinga nubrėžti aiškią ribą tarp sąžiningo vartotojo, kuriam būtina speciali apsauga ir vartotojo, kuris nori pasinaudoti esama naudinga padėtimi. LAT jurisprudencijoje⁵⁴ laikomasi CK 1.39 straipsnio 1 dalyje numatytos vartojimo sutarties sampratos, t. y. prekes ar paslaugas turi įsigyti fizinis asmuo. Sutarties sudarymo ir jos vykdymo metu, juridinis asmuo gali būti užimti tarpininko ar atstovo poziciją, tačiau svarbu atsižvelgti į galutinį prekių ar paslaugų vartotoją. Šie pasvarstymai greitu metu nebeturės prasmės, nes valstybėms narėms perkėlus Vartotojų teisių direktyvą į savo teisinę sistemą, visoje Europos Sąjungoje bus suderinta bendra siauroji vartotojo sąvokos koncepcija, kuri panaikins galimybę išplėsti vartotojo sampratą.

Subjektyvusis kriterijus yra aktualus nustatant sudaromos sutarties tikslą, t. y. ar vartotojas yra sąžiningas verslininko atžvilgiu ir sutartį sudaro savo privatiems interesams patenkinti, o ne verslo ar profesijos tikslais. Žinoma, galima „dvigubo naudojimo tikslu“ sudaroma sutartis, kai tenkinami tiek asmeniniai, tiek verslo poreikiai, tačiau kaip nurodo LAT⁵⁵, „<...> tokia sutartis laikoma vartojimo sutartimi tik tuo atveju, kai verslo tikslas joje yra nežymus“. Todėl verslininkui yra svarbu žinoti, kuriems tikslams jis parduoda prekę ar paslaugą, o vartotojui nepiktnaudžiauti jam suteiktomis specialiomis apsaugomis ir elgtis sąžiningai.

Vartotojo sąvokos koncepcija yra gana aiškiai ir tiksliai apibrėžiama tiek teisės aktuose, tiek teismų praktikoje bei ateityje įgyvendinus Vartotojų teisių direktyvą bus suderinta visoje ES. Todėl kiekvienas sąžiningas vartotojas turi galimybę užtikrinti savo teises ir teisėtus interesus, o kiekvienas verslininkas įvertinti savo galimybes ir pareigas vartotojo atžvilgiu.

2.2.2. Stiprioji sutarties šalis - verslininkas

Verslininkas yra antroji vartojimo sutarties šalis, kuriam yra taikoma stipresnės šalies prezumpcija. Taip yra dėl to, kad verslininkas užsiimdamas verslu, turi daugiau žinių ir patyrimo

⁵³ Didžiulis L., Navickaitė-Sakalauskienė, I. Vartojimo sutarčių kvalifikavimo problemos. // Justitia. 2010, Nr. 2(74), p.89. „<...>t. y. pirmą kartą įsigyjant prekių ar paslaugų, tiesiogiai nesusijusių su jos vykdoma veikla“.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje 257-oji daugiabučio namo savininkų bendrija v. UAB „Vilniaus vandenys“, Nr. 3K-3-579/2003; 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje 791-oji daugiabučio namo savininkų bendrija ir Č. K. v. akcinė bendrovė „Grigiškės“, Nr. 3K-3-211/2008.

⁵⁵ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

jo vykdomoje veikloje, išmano jos specifiką ir ypatumus, turi gerus derybinius įgūdžius bei puikiai išmano sudaromų sandorių taisykles. Būtina paminėti, jog verslininkui esant ekonomiškai stipresnei sutarties šaliai yra taikomi griežti sąžiningumo reikalavimai ir esant pagrindui sutarties sąlygą pripažinti nesąžininga, verslininkui tenka pareiga įrodyti priešingai.

Tiek ES lygmeniu, tiek Lietuvos teisės aktuose nėra vieningos verslininko sąvokos, nes „verslininkas įvardijamas kaip pardavėjas, tiekėjas, prekiautojas, prekybininkas, kreditorius, kelionės organizatorius“⁵⁶, todėl vartojama teisės doktrinoje suformuluota apibendrinamoji verslininko sąvoka.

Vartotojų apsaugai skirtose direktyvose verslininko sąvokos apibrėžimas yra pateikiamas per verslininko sinonimus (pardavėjas, tiekėjas, prekybininkas ir t.t.), kurie pasižymi specialiais tam subjektui būdingais požymiais, tačiau išskyrus bendruosius požymius galima identifikuoti verslininko sąvoką. Pavyzdžiui, Nesąžiningų sąlygų direktyvos 2 straipsnyje nurodoma, kad „pardavėjas ar tiekėjas – bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kuris sutartyse, kurioms taikoma ši direktyva veikia savo verslo, prekybos ar profesijos tikslais, nesvarbu ar tai būtų viešoji, ar privati nuosavybė“, 1998 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 1998/6/EB dėl vartotojų apsaugos, žymint vartotojams siūlomų prekių kainas 2 straipsnyje apibrėžiama, kad „prekiautojas – tai bet koks fizinis ar juridinis asmuo, parduodantis arba siūlantis parduoti jo verslo ar profesinės veiklos prekes“. Būtina paminėti, jog Vartotojų teisių direktyvoje, kuria bus suderinta visos ES vartotojų teisių apsauga, 2 straipsnyje verslininkas yra įvardijamas kaip prekiautojas ir pateikiama tokia jo sąvoka – „prekiautojas – kiekvienas valstybės ar privačiai valdomas fizinis arba juridinis asmuo, kuris veikia pagal sutartis, kurioms taikoma ši direktyva, siekdamas tikslo, susijusį su jo prekyba, verslu, amatu arba profesija, įskaitant kiekvieną kitą asmenį, veikiantį prekiautojo vardu arba jo naudai“. Galima teigti, jog šioje sąvokoje yra apibendrinama visų verslo subjektų apibrėžimai, kurie buvo reglamentuojami direktyvose, pateikiant plačią ir visas sritis apimančią verslininko sampratą.

Lietuvos teisės aktų lygmeniu verslininko sąvoka yra reglamentuojama Civiliniame kodekse ir Vartotojų teisių apsaugos įstatyme. Verslininko kaip fizinio asmens sąvoka yra pateikiama CK 2.4 straipsnio 2 dalyje, nurodant, kad „fiziniai asmenys, kurie įstatymo nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine veikla, laikomi verslininkais“. Kitose Civilinio kodekso normose verslininkas yra apibrėžiamas per jo sinonimus (pvz., CK 1.39 str. 1 d. „prekių ar paslaugų pardavėjas (tiekėjas)“; CK 6.350 str. 2 d. „pardavėjas – asmuo, kuris verčiasi prekyba, pardavėjo atstovas“; CK 6.672 str. 1 d. „rangovas – asmuo, kuris verčiasi tam tikru verslu“ ir t.t.). Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 5 dalyje nurodoma, kad „pardavėjas –

⁵⁶ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

asmuo, kuris verčiasi prekyba ir vykdydamas savo verslą siūlo ir parduoda prekes vartotojams“, o to paties straipsnio 8 dalyje apibrėžiama, kad „paslaugų teikėjas – asmuo, kuris vykdydamas savo verslą siūlo ir atlygintinai suteikia paslaugas vartotojams“.

Būtina paminėti, kad 2013 m. sausio 29 d. pateiktame derinti Civilinio kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekte⁵⁷, taip pat buvo pasiūlyta verslininko koncepcija. Mūsų nuomone, pasiūlyme pateikiama verslininko samprata yra aiškesnė ir išsamesnė lyginant su šiuo metu teisės aktais reglamentuojama sąvoka. *Pirma*, pateikiama apibendrinta sąvoka – verslininkas, kuri apima visus teisės aktuose numatytus pardavėjus, tiekėjus, prekybininkus ir kt. *Antra*, suteikiama aiškumo, kad verslininku gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo. *Trečia*, kaip ir vartotojo sąvokos atveju, įtraukiamas „amatas“ kai dar viena veiklos sritis. *Ketvirta*, verslininku pripažįstamas asmuo pats savo vardu sudarantis sutartį bei kiti asmenys veikiantys jo naudai. Šia nuostata verslininkas yra įpareigojamas elgtis atsakingai, t. y. prižiūrėti asmenų veikiančių jo naudai atliekamus veiksmus išvengiant galimo vartotojų klaidinimo. *Penkta*, juridinis asmuo gali būti laikomas verslininku nepriklausomai nuo to juridinio asmens dalyvių. Pasiūlyme pateikta verslininko koncepcija praplečia šią sąvoką įtraukiant papildomų požymių, nustatant griežtesnius reikalavimus verslininkui ir suteikiant didesnę apsaugą vartotojui. Šiuo Civilinio kodekso pakeitimo taip pat siekiama įgyvendinti Vartotojų teisių direktyvos keliamus reikalavimus ir turėti aiškiai apibrėžtą verslininko sąvoką.

ETT jurisprudencijoje ir LAT praktikoje atskleidžiant verslininko sąvoką, pabrėžiama, kad verslininku pripažįstamas asmuo, sudaręs sutartį būsimo verslo tikslais⁵⁸ ar asmuo nesilaikęs specialiųjų reikalavimų numatytų teisės aktuose, „tokių kaip registracija, verslo liudijimo gavimas ar kita, bet faktiškai vertęsis ūkine komercine veikla (t. y. vertęsis ja neteisėtai), santykiuose su vartotoju turi būti laikomas verslininku ir negali remtis tuo, kad formaliai nebuvo verslininkas“⁵⁹. Būtina pažymėti, jog laisvųjų profesijų atstovai (pvz., gydytojai, advokatai, notarai, architektai ir pan.) nors ir užsiima profesine veikla, tačiau dėl savo specifiškumo, t. y. dėl asmeninių santykių su klientu, ypatingų profesinių etikos standartų ir kt., tik išimtiniais atvejais yra prilyginami verslininkams. Mūsų nuomone, Vartotojų teisių direktyvoje pateiktas verslininko apibrėžimas išspręs šią problemą, nes visos valstybės narės turės vieną aiškiai sąvoką ir kitokia interpretacija nebebus galima.

⁵⁷ Pasiūlyme pateikta 6.228¹ (Vartojimo sutarties samprata ir kitos sąvokos) straipsnio koncepcija: „**Verslininkas** – fizinis arba juridinis asmuo, siekiantis sudaryti ar sudarantis sutartis savo prekybos, verslo, amato arba profesijos tikslais, įskaitant asmenis, veikiančius verslininko vardu arba jo naudai. Juridinis asmuo gali būti laikomas verslininku nepriklausomai nuo to juridinio asmens dalyvių“.

⁵⁸ 1997 m. liepos 3 d. Europos Teisingumo Teismo sprendimas byloje Francesco Benincasa, C-269/95.

⁵⁹ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

Iš visų pateiktų verslininko apibrėžimų galima išskirti du pagrindinius kriterijus: subjektyvusis (faktinis) kriterijus (verslininku gali būti ir juridiniai, ir fiziniai asmenys) ir objektyvusis (funkcinis) kriterijus (asmuo užsiima verslu ar profesine veikla).

Subjektyvusis kriterijus yra aiškus ir pernelyg problemų nekelia, nes visi ekonominėje rinkoje dalyvaujantys dalyviai gali būti pripažinti verslininkais. Šioje vietoje yra svarbus šių dalyvių veiklos tikslas, t. y. objektyvusis kriterijus – ar asmenys užsiima verslu ar profesine veikla. Verslo ar profesinei veiklai (ūkinei komercinei veiklai) identifikuoti būtini trys esminiai požymiai: veiklos tęstinumas, savarankiškumas ir ekonominės naudos gavimas. *Pirma*, veiklos tęstinumas – tai verslo veikla, kuri turi tęstis tam tikrą laiko tarpą arba būti nuolatinio pobūdžio, t.y. negali būti vienkartinis veiksmas. Žinoma, verslininkui sudarant tam tikrą sandorį pirmą kartą ar sutartys, kurios tarnauja verslo vykdymui ir įgyvendinimui, nepanaikina jo kaip verslininko statuso. *Antra*, būtinas veiklos savarankiškumas, kuris pasireiškia asmens veikimu savo vardu ar rizika. Tai ypač svarbu kai fizinis asmuo vykdo verslą ar profesinę veiklą savo vardu ar rizika, o ne darbdavio (pvz., pardavėjas dirbantis pagal darbo sutartį veiks darbdavio vardu ir rizika). *Trečia*, asmuo atstovaudamas savo verslui ar profesinei veiklai turi gauti ekonominę naudą, t. y. siekti pelno. Šio požymio buvimas iš karto leidžia asmenį identifikuoti verslininku, tačiau praktikoje tai nėra laikoma pagrindiniu vertinamuoju kriterijumi, nes ir viešieji juridiniai asmenys yra laikomi verslininkais, nors jų steigimo tikslas nėra pelno siekimas.

Taigi verslininkas užsiimdamas verslu, užima stipresniosios šalies poziciją, todėl jam yra keliami griežtesni atsakomybės už savo veiklą standartai bei aukštesni sąžiningumo reikalavimai vartotojo atžvilgiu. Atsižvelgiant į sąžiningumo reikalavimus, verslininkui yra draudžiama piktnaudžiauti savo padėtimi, t. y. siekti nepagrįstos naudos iš sąžiningo vartotojo ar nuslėpti esmines sutarties sąlygas, tiek prieš sudarant sutartį, tiek jos vykdymo metu ar ją nutraukiant. Žinoma, būtina atsižvelgti ir į sąžiningo verslininko interesus, kurie užtikrinami teisinio tikrumo principu, t. y. verslininkas turi žinoti, kokias normas jis turi taikyti ir kokios pareigos gula ant jo pečių, kad būtų užtikrinta silpnesnės šalies apsauga⁶⁰.

2.3. Vartojimo sutarties sąlygų rūšys ir jų požymiai

Vartojimo sutarties sąlygos yra pagrindas nustatyti ar vartotojas ir verslininkas sudarydamas sutartį laikėsi sąžiningumo reikalavimų ir nebuvo pažeista derybinė pusiausvyra, vartotojo atžvilgiu. Kaip nurodoma LAT apžvalgoje⁶¹, „vertinant konkrečias sutarties sąlygas

⁶⁰ Bublienė D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas // Jurisprudencija. 2007, Nr. 9(99), p. 42.

⁶¹ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

sąžiningumą, yra reikšmingi <...> kriterijai: būtinybė įvertinti kolektyvinius vartotojų ir įvairius susijusius interesus; reikalavimas vertinant sutarčių sąlygas atsižvelgti į šalių derybinių pozicijų tvirtumą, <...> pardavėjo ar tiekėjo sąžiningo elgesio kriterijų – ar jis dorai ir teisingai veikia kitos šalies, į kurios teisėtus interesus jis turi atsižvelgti, atžvilgiu“. Taigi vertinant sutarties sąlygas kiekvienu atveju turi būti atsižvelgiama į visas tuo metu buvusias ir turėjusias įtakos aplinkybes, ar vartotojas išreiškė savo tikrąją valią ir jis buvo suprantamai ir tinkamai informuotas, ar nebuvo pažeistos vartotojo teisės kaip silpnesnės sutarties šalies, vertinant nesąžiningumo požiūriu.

Vartojimo sutarties sąlygų rūšys yra kvalifikuojamos pagal jų sudarymo būdą, t. y. jos gali būti skirstomos į individualiai suderėtas sąlygas ir individualiai neaptartas sąlygas. Pirmuoju atveju abi sutarties šalys turi vienodas galimybes derėtis dėl sutarties sąlygų, daryti įtaką sąlygos formuluotei ir išreikšti savo suderintą valią. Antruoju atveju verslininkas parengia sutartį ir vienašališkai nustato jos sąlygas, o vartotojas turi tik galimybę joms pritarti arba atsisakyti sutarties (angl. „*take it, or leave it*“), t. y. vartotojui nesuteikia teisė derėtis dėl sąlygų ir jis neturi realių galimybių daryti įtaką jų turiniui. Būtina paminėti, jog individualiai neaptartos sąlygos apima standartines sutartis, standartine sutarčių sąlygas bei kitas sutarčių sąlygas dėl kurių vartotojas neturėjo galimybės derėtis.

2.3.1. Vartojimo sutarties standartinės ir individualiai neaptartos sutarties sąlygos ir jų sąveika

Individualiai neaptartos sutarties sąlygos yra vertinamos dvejopai: iš vienos pusės, jos yra naudingos verslininkui, nes padeda vykdyti verslą, sumažina sutarties sudarymo išlaidas, užtikrinti teisinį tikrumą, verslo nuspėjamumą bei vartotojui, nes mažėjant verslo sąnaudoms, verslininkas gali pasiūlyti vartotojui pigesnes prekes⁶². Iš kitos pusės, derybinė veiksmų laisvė yra labai siaura ir vartotojas turėdamas mažiau informacijos, patirties ir ekonominės galios gali tapti nesąžiningo verslininko verslo dalimi.

CK 6.188 straipsnyje yra įtvirtinti vartojimo sutarčių sąlygų sąžiningumo kriterijai, kurie, vadovaujantis CK 6.188 straipsnio 2 dalimi, gali būti taikomi tik individualiai neaptartoms sutarties sąlygoms, kurios iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą bei vartotojo teises ir teisėtus interesus. Šio straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad „<...> individualiai nepatartomis laikomos sąlygos, kurių parengimui negalėjo daryti įtakos vartotojas, ypač jeigu tokios sąlygos nustatytos iš anksto pardavėjo ar paslaugų teikėjo parengtoje standartinėje sutartyje“. Gramatiniu būdu šias dvi sąvokas „individualiai nepatartos sąlygos“ ir „standartinės

⁶² Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. Vilnius, 2009, p. 38.

sutartys“ būtų galima laikyti tapačiomis ir tik standartines sutartis vertinti nesąžiningumo pagrindu vartotojų atžvilgiu. Tačiau LAT⁶³ yra išaiškinęs, kad „vertinant sutarties sąlygos sąžiningumą neturi būti apsiribojama vien tipinių (standartinių) sutarčių sąlygų kontrole, įstatyme vartojama sąvoka „individualiai neaptarta sutarties sąlyga“ yra platesnė nei „standartinė sutarties sąlyga“ ir apima visas sutarčių sąlygas, kurios buvo vienašališkai įtvirtintos, nesant tarp sutarties šalių tinkamų derybų, net jei jos panaudotos tik vienoje sutartyje“. Taigi galimi atvejai kai sutarties sąlygos bus pripažintos individualiai neaptartomis, nors tai nebus standartinių sąlygų pagrindu sudaryta sutartis. Pavyzdžiui, *pirma*, verslininkas vienašališkai parengia sutarties sąlygas ir jas panaudoja tik vienintelei sutarčiai sudaryti su vartotoju, tačiau nesuteikia galimybės dėl šių sąlygų derėtis. *Antra*, verslininkas pasiūlo vartotojui pasirinkti vieną iš kelių jau paruoštų sutarties sąlygų be galimybės jas keisti. *Trečia*, verslininkas sudarydamas konkrečią sutartį pateikia individualią sąlygą arba ją modifikuoja (pasirašo ranka), tačiau nesuteikia realios galimybės derėtis vartotojui. Būtina paminėti, jog esant šioms situacijoms ir panašioms, pareiga įrodyti, kad sutarties sąlyga buvo individualiai aptarta tenka verslininkui.

Kadangi dauguma vartojimo sutarčių sudaroma prisijungimo būdu, kurios yra parengtos standartinių sutarčių sąlygų pagrindu, būtina aptarti šių sąlygų požymius. CK 6.185 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „standartinėmis laikomos sąlygos, kurias bendram nevienkartiniam naudojimui iš anksto parengia viena šalis nederindama su kita šalimi ir kurios be derybų su kita šalimi taikomos sudaromose sutartyse“. Taigi išskiriami šie požymiai: *pirma*, sąlyga turi būti individualiai parengta verslininko, jos nederinant su vartotoju; *antra*, sąlyga turi būti nevienkartinio naudojimo, t. y. naudojama su neapibrėžtu asmenų skaičiumi; *trečia*, sąlyga taikoma sudarant sutartį nesiderant su kita šalimi (parengta sąlyga vienašališkai įtraukiama į sutartį); *ketvirta*, sutarties šalių derybinė galia yra nevienoda; *penkta*, verslininkas užima dominuojančią derybinę poziciją ir paprastai turi rinkos galią atitinkamoje rinkoje. Reikėtų paminėti, jog sutarties standartinės sąlygos gali būti įtrauktos į sutartį kaip jos sudedamoji dalis, pateikiamos kaip sutarties priedas, atskiras dokumentas ir kt., tačiau verslininkas turi pareigą informuoti vartotoją, kad sutartis sudaroma standartinių sąlygų pagrindu ir sudaryti galimybę tinkamai su jomis susipažinti, kad ir koku pavidalu jos būtų pateiktos. Taigi verslininkas vengdamas tinkamai informuoti vartotoją, elgiasi nesąžiningai, nes tokiu būdu gali numatyti sau palankesnes sutarties sąlygas, kuriomis galėtų sumažinti savo atsakomybę ar numatyti sau papildomų teisių, įpareigoti vartotoją vykdyti sutarties sąlygas be teisės jų atsisakyti ir pan. Kadangi toks verslininko piktnaudžiavimas savo padėtimi pažeidžia šalių interesų pusiausvyrą ir

⁶³ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

sąžiningo vartotojo teises ir teisėtus interesus, vadovaujantis CK 6.185 straipsnio 2 dalimi⁶⁴, „sutarties standartinės sąlygos privalomos kitai šaliai tik tuo atveju, jeigu jai buvo sudaryta tinkama galimybė su tomis sąlygomis susipažinti“, t. y. vartotojui galioja tik tos sutarties sąlygos, su kuriomis jis buvo tinkamai supažindintas ir kurios atitinka sąžiningumo reikalavimus (CK 6.188 str.). Tam kad individualiai neaptarta sąlyga būtų pripažinta nesąžininga, būtinos šios sąlygos⁶⁵: *pirma*, sąlyga neturi būti individualiai aptarta; *antra*, sąlyga turi pažeisti sąžiningumo reikalavimą; *trečia*, sąlyga turi iš esmės pažeisti šalių teisių pusiausvyrą bei vartotojo teises ir teisėtus interesus. LAT apžvalgoje⁶⁶ pažymėtina, kad „<...> vartojimo sutarties šalių interesų pusiausvyra nesąžiningų sąlygų aspektu vertinama tik vartotojo teisių požiūriu (sutarties sąlygų atitiktis verslininko teisėms ir teisėtiems interesams šio instituto pagrindu nevertinamas)“.

Vartojimo sutartis individualiai neaptartų sąlygų pagrindu sudaro didžiąją dalį visų vartojimo sutarčių, todėl siekiant įgyvendinti vartotojų teisių apsaugą būtina atsižvelgti į visas sutarties sudarymo metu buvusias ir jos sudarymui turėjusias įtakos aplinkybes, uždrausti verslininkui piktnaudžiauti savo padėtimi ar įgyti nesąžiningos naudos vartotojo atžvilgiu bei įpareigoti gerbti sąžiningo vartotojų teises ir teisėtus interesus. Esant nesąžiningai sąlygai dėl kurios vartotojas neturėjo galimybės derėtis, turi būti užtikrinta vartotojo apsauga ir jo teisė reikalauti atkurti tarp šalių pusiausvyrą, panaikinant nesąžiningos sutarties sąlygos taikymą vartotojo atžvilgiu.

2.3.2. Vartojimo sutarties individualiai suderėtos sąlygos

Vartojimo sutartis sudaryta individualiai suderėtų sąlygų pagrindu yra verslininko ir vartotojo bendras derybų rezultatas. Derybų buvimu turėtų būti laikomas faktinis vartotojo poveikis sutarčių sąlygoms, kai vartotojui yra suteikta reali galimybė daryti įtaką sutarties turiniui ir jis sąmoningai suvokia tas sąlygas, dėl kurių derasi. Tačiau vartotojas būdamas silpnesnėje pozicijoje dėl informacijos, patirties stokos, ir dėl šių priežasčių nevisada išreikšdamas savo tikrąją valią dėl sąlygų turinio, turi būti apsaugotas nuo verslininko nesąžiningo elgesio piktnaudžiaujant savo padėtimi ir neatskleidžiant visos svarbios informacijos, kuri gali turėti įtakos vartotojo apsisprendimui.

⁶⁴ CK 6.185 straipsnio 1 ir 2 dalių normos turi būti aiškinamos ir taikomos kartu su CK 6.188 straipsniu, įtvirtinančiu vartojimo sutarčių sąlygų ypatumus, kaip bendrosios ir specialiosios teisės normos.

⁶⁵ CK 6.188 straipsnis ir Direktyva 93/13/EB dėl nesąžiningų vartojimo sutarčių. 3 straipsnio 1 dalis. „Ta sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jei pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai“.

⁶⁶ Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika Nr. 30. Vilnius, 2009.

Pažymėtina, kad Nesąžiningų sąlygų direktyvoje⁶⁷ valstybėms narėms buvo suteikta teisė numatyti maksimalią vartotojų apsaugą, t. y. užtikrinti nesąžiningų sąlygų kontrolę visų vartojimo sutarties sąlygų atžvilgiu. Tačiau Lietuva pasirinko nesąžiningumo požiūriu vertinti tik individualiai neaptartų sutarties sąlygų turinį, tai įtvirtinant CK 6.188 straipsnyje. Pasirinkus tokį vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolės modelį, sutartys sudarytos individualiai suderėtų sąlygų pagrindu turi būti vertinamos bendrosiomis Civilinio kodekso normomis, kurios atspindi sąžiningumo principą. Pagrindiniai CK straipsniai leidžiantys vartotojui ginti savo teises ir teisėtus interesus ir siekiant sandorį pripažinti negaliojančiu yra CK 1.90 straipsnis (dėl suklydimo sudaryto sandorio pripažinimas negaliojančiu), CK 1.91 straipsnis (dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąją šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryto sandorio pripažinimas negaliojančiu) bei CK 6.228 straipsnis (dėl esminės šalių nelygybės galimybė atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos). D. Bublienės⁶⁸ teigimu, „<...> manytina, kad CK 1.91 straipsnyje numatytas pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu „dėl susidėjusių sunkių aplinkybių“ sutampa su CK 6.228 straipsniu, todėl šiuo atveju sutarties šalis turi teisę pasirinkti, kuriuo straipsniu remdamasi ji gins savo teises, tačiau kitais atvejais, tokių kaip apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąją šalimi turėtų būti taikomas ne CK 6.228 straipsnis, bet 1.91 straipsnis“. Mūsų nuomone, nors vartotojui visada užtikrinama didesnė apsauga, tačiau derybų būdu sudarius sutartį tampa sudėtingiau įrodyti nesąžiningas sąlygas jo atžvilgiu.

Verslininkas ir vartotojas sudarydamas sutartį individualiai suderėtų sąlygų pagrindu vadovaujasi sutarčių laisvės principu (CK 6.156 str. 1 d.), kuris nustato, kad šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas. D. Bublienės⁶⁹ teigimu, „ilgą laiką šis principas buvo ginčijamas postulatas, tačiau šiuolaikinė civilinė teisė jau pripažįsta būtinumą nustatyti išimtis iš šio principo ir vienas iš išimties pagrindų – silpnesnės šalies apsauga“. Vadovaujantis šia sutarčių laisvės principo samprata, aiškinant sutarties sąlygą sąžiningumo principo pagrindu, pagrindinis tikslas turi būti nustatyti tikrąją šalių valią, kuri buvo išreikšta sudarant sutartį bei ginti teisėtus vartotojo interesus. Siekiant atskleisti tikrąją šalių valią reikia vadovautis sutarties aiškinimo taisyklėmis (CK 6.193 str.). *Pirma*, aiškinant sutartį pirmiausia dėmesį reikia skirti sutarties šalių ketinimams, o ne vien vadovautis pažodiniu sutarties teksto aiškinimu. Jeigu pernelyg sudėtinga nustatyti tikrąją šalių valią, reikia atsižvelgti

⁶⁷ 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva Nr. 93/13/EB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse. 8 straipsnis. „Valstybės narės gali priimti arba išlaikyti pačias griežčiausias Sutartį atitinkančias nuostatas šia direktyva reglamentuojamoje srityje, siekiant užtikrinti maksimalią vartotojo apsaugą“.

⁶⁸ Bublienė D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas // Jurisprudencija. 2007, Nr. 9(99), p. 44.

⁶⁹ Ten pat, p.45.

į tai, kokią prasmę jai tokiomis pat aplinkybėmis būtų suteikę analogiškai šalims protingi asmenys. *Antra*, sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą bei jos sudarymo aplinkybes. *Trečia*, kai abejojama dėl sutarties sąlygų, jos aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai. Nors derybos tarp vartojimo sutarties šalių vyksta, tačiau verslininkas būdamas verslo atstovu ir geriau išmanydamas sutarčių specifiką, dažniausiai pasiūlo pradines sutarties sąlygas, dėl kurių šalys vėliau derasi. Vienas svarbiausių CK 6.193 straipsnyje įtvirtintų sutarčių aiškinimo taisyklių yra numatyta 4 dalyje, kurioje įtvirtinta, kad „visais atvejais sutarties sąlygos turi būti aiškinamos vartotojų naudai“. Taigi, šia taisykle Civilinio kodekso kūrėjai suteikė vartotojui didesnę apsaugą ginant savo teises ir teisėtus interesus bei neišreiškus savo tikrosios valios dėl tam tikros nesąžiningos sutarties sąlygos, išvengti jos taikymo savo atžvilgiu.

Civilinio kodekso 6.188 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „vartotojas turi teisę teismo tvarka reikalauti pripažinti negaliojančiomis sąžiningumo kriterijams prieštaraujančias vartojimo sutarties sąlygas“. Tai bendrasis principas leidžiantis kiekvienam sąžiningam vartotojui ginti savo teises ir teisėtus interesus nuo piktnaudžiaujančio savo padėtimi verslininko siekiančio nesąžiningos naudos. Tačiau pateikta analizė leidžia teigti, kad nors ir visi vartotojai turi lygias teises ginti savo interesus, bet reikalavimai įrodant savo teisingumą yra diferencijuojami pagal vartojimo sutarties sąlygų rūšis. Esant individualiai neaptartoms sutarties sąlygoms, vartotojai yra ginami specialia CK 6.188 straipsnio norma, kurios pagrindu užtenka nurodyti derybų nebuvimą ir tai, kad sutarties sąlyga neatitinka sąžiningumo kriterijų bei pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, vartotojo teises ir interesus. Kai sutarties sąlygos yra individualiai suderėtos šalių, vartotojui atsiranda pareiga įrodyti ne tik sąlygos neatitikimą sąžiningumo kriterijams, bet ir tai, kad tinkamai nesuprato sutarties sąlygų, nepadarė tinkamo savo sprendimo ir pasirinkimo⁷⁰.

⁷⁰ Bublienė D. Skaidrumo principas ir nesąžiningų sąlygų direktyva // Teisė. 2006, Nr.58, p. 10.

3. SAŽININGUMO ĮTAKA ATSKIROMS VARTOJIMO SUTARTIES SĄLYGOMS

Sąžiningumas yra vienas iš pamatinių principų sudarant vartojimo sutartį ir ypatingai apibrėžiant jos sąlygas. Abi sutarties šalys siekdamos sudaryti sutartį tikisi, jog kita sutarties šalis nesiims veiksmų, kurie iškreiptų suderintą šalių valią, nesieks pasinaudoti esama padėtimi ir gauti neadekvačios naudos, dėl ko tikėtina sumažėtų pagrįsti sąžiningos šalies lūkesčiai. Pagrindiniai kriterijai, kurie išreiškia sutarties sąlygos sąžiningumą arba nesąžiningumą yra sutarties šalių gera valia bei šalių teisių ir pareigų pusiausvyros buvimas ar jo nebuvimas. R. Zaščiurinskaitės⁷¹ teigimu, „geros valios reikalavimas apima sąžiningo bei atviro elgesio principą. Atvirumui reikia, kad sąlygos būtų atskleistos aiškiai, visiškai ir suprantamai, be jokių užmaskuotų spąstų ar žabangų. Siekiant sąžiningo elgesio reikia, kad paslaugų teikėjas tiek tyčia, tie neatsargiai nepasinaudotų vartotojo patirties stoka, silpna derybų pozicija ar kitais veiksniais“. Todėl ypač svarbu rasti balansą tarp konkrečios sutarties sąlygos ir aiškiai išreikštos valios vadovaujantis sąžiningumo principo kriterijais.

Sutarties sąlygos sąžiningumas turi būti vertinamas ir aiškinamas atsižvelgiant į sudaromos sutarties pobūdį, jos esmę ir tikslą, sutarties šalių išreikštą tikrąją valią dėl sudaromų sąlygų, galimybę dėl šių sąlygų derėtis bei į visas aplinkybes, kurios buvo ir galėjo daryti įtaką susitariant dėl visų sutarties sąlygų. Be to, reikėtų paminėti, kad „aiškinant sutartį taip pat turi būti atsižvelgiama į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo“⁷² bei į kitus CK įtvirtintus sutarčių aiškinimo principus. Kadangi šie sutarčių aiškinimo principai ir taisyklės yra taikomos visų rūšių sutartims ir yra įtvirtintos kaip bendrosios sutarčių teisės normos, būtina greta vadovautis specialiomis normomis, kurios yra taikomos sutartims, kylančioms iš vartojimo sutartinių santykių ir suteikiančios tam tikrą apsaugą sąžiningai sutarties šaliai. Deja, sutarties šalys nevisada laikosi minėtų teisės normų ir reikalavimų, neturi vienodų galimybių daryti įtaką šioms sąlygoms, t. y. derybinės pusiausvyros nebuvimas ir sutarties šalių elgesys dažnai neatitinka sąžiningumo principo reikalavimų.

Toliau šiame skyriuje bus detalčiau analizuojamos atskiros vartojimo sutarties sąlygos, pasitelkiant įvairių autorių nuomone, Europos Teisingumo Teismo ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija bei Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos (toliau – VVTAT) priimtais nutarimais atskiruose ginčiuose, siekiant identifikuoti sąžiningumo įtaką tiek individualiai neaptartoms, tiek individualiai suderėtoms sutarties sąlygoms.

⁷¹ Zaščiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Justitia. 2004, Nr. 2, p. 30.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje AB „Turto bankas“ v. UAB „Vaidluvé“ ir kt., Nr. 3K-3-406/2000.

3.1. Individualiai neaptartos sutarties sąlygos ir jų atitikimas sąžiningumo principo reikalavimams

Individualiai neaptartos sutarties sąlygos sąžiningumo principo požiūriu turi tiek teigiamų, tiek neigiamų aspektų. Iš vienos pusės, D. Bublienės⁷³ nuomone, „ekonominiu požiūriu laikoma, kad standartinės sąlygos yra naudingos, nes padeda vykdyti verslą, sumažina sutarties sudarymo išlaidas, užtikrina teisinį tikrumą, verslo nuspėjamumą, leidžia prognozuoti galimus ginčus, taip pat planuoti ir atitinkamai pasiruošti verslo pasekmėms. Individualiai neaptartos sutarties sąlygos naudingos ir vartotojams, nes mažėjant verslo sąnaudoms, verslininkas gali pasiūlyti vartotojui pigesnes prekes, o tai reiškia, kad vartotojas tokioje situacijoje tik laimi“. Žvelgiant iš kitos pusės, sutarties sąlygos dažniausiai yra parengiamos iš anksto, bendram nevienkartiniam naudojimui, todėl viena iš šalių, būtent vartotojas, praranda galimybę daryti įtaką šių sąlygų turiniui. Tokiu būdu, verslininkas įgauna galią kontroliuoti sutarties sąlygas savo nuožiūra, kurios ne visada atitinka sąžiningumo reikalavimus, o vartotojas atsiduria silpnesnės sutarties šalies pozicijoje, kaip asmuo neturintis pakankamai reikiamos informacijos ir galimybės derėtis.

Siekiant užtikrinti sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, jų teisėtus interesus bei sąžiningumo principo laikymąsi, būtina identifikuoti ir analizuoti aplinkybes, kurios darė ir galėjo daryti įtaką sutarties šalims suderinant savo valią bei apsaugoti vartotoją sutarties nesąžiningų sąlygų atvejais, t. y. apsaugoti nuo verslininko piktnaudžiavimo galia, ypač nuo vienašališkų tipinių sutarčių ir nuo esminių teisių nesąžiningo neįtraukimo į sutartis⁷⁴.

3.1.1. Aplinkybės turinčios įtakos individualiai neaptartų sutarties sąlygų sąžiningumui

Individualiai neaptartų sutarties sąlygų pagrindu sudaroma sutartis visais atvejais turi būti vertinama labai atsargiai ir ypatingai atidžiai, įvertinant kiekvieną aplinkybę. Kiekvienu atveju, net ir iš pirmo žvilgsnio nereikšminga aplinkybė, gali būti labai svarbi kuri galėjo įtakoti sutarties šalių išreikštą valią ir sąžiningumą viena kitos atžvilgiu. Tai pabrėžiama ir CK 6.188 straipsnio 5 dalyje, kurioje numatyta taisyklė, kad sutarties sąlygos nesąžiningumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į visas sutarties sudarymo metu buvusias ir jos sudarymui turėjusias įtakos aplinkybes. Toliau bus pateikiamos svarbiausios ir dažniausiai pasitaikančios aplinkybės, kurios turi įtakos individualiai neaptartų sutarties sąlygų sąžiningumui, nes pateikti visų galimybių analizę nėra įmanoma ir tikslinga.

⁷³ Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė. Monografija. Vilnius, 2009, p. 38.

⁷⁴ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2013 m. sausio 3 d. nutarimas *Dėl AB "Kauno energija" šilumos vartojimo pirkimo-pardavimo sutarties*, Nr. 10-9.

Verslininkas ir vartotojas prieš sudarant sutartį, jos pasirašymo momentu ir vykdymo metu yra nelygiavertėje pozicijoje, nes verslininkas užima dominuojančią ar net gi, galima teigti, monopolinę poziciją lyginant su vartotoju. Verslo subjektas užsiimdamas verslu bei sudarydamas sutartis suvokia, jog turi pareigą elgtis sąžiningai, nepiktnaudžiauti savo turima padėtimi bei visada įvertinti kitą sutarties šalį, t. y. vartotoją. ETT⁷⁵ detalizuodamas vartotojo savybes pabrėžia, kad siekiant tinkamai apsaugoti vartotoją, jį reikia vertinti kaip ekonomiškai silpnesnę ir mažiau patirties turintį teisės srityje nei jo kontrahentas (verslininkas), kuris veikia savo verslo aplinkoje, t. y. vartotojas neturi specifinių žinių ir reikiamo patyrimo tinkamai įvertinti siūlomas sutarties sąlygas. Tačiau stipresnioji sutarties šalis išmanydama savo veiklos specifiką bei žinodama rinkoje veikiančius elementus, neretai pasinaudoja galimybe piktnaudžiauti individualiai neaptartomis sutarties sąlygomis. Šio tikslo priežastis yra siekis palankesnių ir ekonomiškai naudingesnių sąlygų savo atžvilgiu, neįvertinant galimų neigiamų padarinių bei elgiantis nesąžiningai silpnesnės šalies atžvilgiu. CK 6.193 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad visais atvejais sutarties sąlygos turi būti aiškinamos vartotojų naudai ir sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai. Siekiant panaikinti nelygiavertę šalių poziciją bei prieštaravimus sąžiningumo principui, teismų praktikoje⁷⁶ nurodoma, kad „šalims esant nelygiavertėms viena kitai, tokių sutarties šalių lygiateisiškumu grindžiamas kiekvienos iš šalių interesų gynimas kompensuojamas kitais būdais – teismo aktyvesniu vaidmeniu procese išaiškinant šalių teises ir pan., nepaisant dominuojančios šalies buvimo, šalių interesų pusiausvyros užtikrinimu, griežtesnės sutartinės atsakomybės stipresniajai šaliai taikymu, atsižvelgiant į didesnius reikalavimus, keliamus stipresniosios šalies profesiniai veiklai ir kt.“.

Prieš sudarant sutartį verslininkas turi informuoti, t. y. aiškiai nurodyti vartotojui, kad sutartis yra sudaroma individualiai neaptartų sutarties sąlygų pagrindu. Jeigu verslininkas nenurodo šios informacijos, silpnesnioji sutarties šalis gali tinkamai neįvertinti sutarties turinio, nesuvokti, kurios sutarties sąlygos yra pateiktos standartinių sąlygų pagrindu, o dėl kurių galima derėtis. Pavyzdžiui, standartinės sąlygos gali būti pateikiamos kaip atskiras dokumentas ar sutarties priedas, būti tik sudedamąja sutarties dalimi, t. y. dalis sutarties sąlygų yra standartinės, o dėl kitų vartotojas turi galimybę derėtis, tačiau dėl šio fakto nežinojimo, nepasinaudoja šia teise. R. Zaščiurinskaitė⁷⁷ pabrėžia, kad „standartinėmis sąlygomis nėra pripažįstamos abiem šalims privalomos sutarties sąlygos, kurias priima ir tvirtina atitinkama valstybės institucija (CK 6.161 str. 5 d.) – tai yra visuotinio ir privalomo pobūdžio teisės aktas. Kitu atveju, verslininkas

⁷⁵ Europos Teisingumo Teismo 2005 m. sausio 20 d. sprendimas byloje Nr. C-464/01 *Johann Gruber v. Bay Wa AG EuGVU*.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *O. Dubnikova v. AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-1150/2003.

⁷⁷ Zaščiurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Justitia. 2004, Nr. 2, p. 29.

gali pateikti iš anksto suformuluotas tam tikros sąlygos alternatyvas, suteikdamas kitai sutarties šaliai pasirinkimo galimybę ir sudarydamas įspūdį vartotojui jog jis pasinaudoja teise derėtis. Akivaizdu, kad vadovaujantis CK 6.185 str. 1 d. ir 6.188 str. 4 d., sąlygos parengimui vartotojas negalėjo daryti jokios įtakos, o tik pasirinkti vieną iš siūlomų standartinių sąlygų. Tai suteikia verslininkui galimybę piktnaudžiauti savo turima padėtimi neinformuojant vartotojo bei elgtis nesąžiningai siekiant tikslo“. Reikėtų paminėti, kad standartinės sąlygos gali būti panaudotos tik vienoje konkrečioje sutartyje, tokiu būdu suklaidinant sąžiningą vartotoją dėl verslininko taikomos išimties apie tai jo neinformavus. Informacijos suteikimas apie standartinių sąlygų pagrindu sudaromą sutartį leidžia verslininkui veikti sąžiningai kitos šalies atžvilgiu bei išvengti galimo neapibrėžtumo. Be to, kilus ginčui, verslininkas turi galimybę išvengti nesąžiningo vartotojo reikalavimų įrodant, kad jis elgėsi sąžiningai tinkamai informuodamas vartotoją.

Sudarydamas sutartį verslininkas privalo ne tik informuoti kitą sutarties šalį, kad sutartis sudaroma individualiai neaptartų sąlygų pagrindu, bet ir suteikti realią galimybę su jomis susipažinti. CK 6.185 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad sutarties standartinės sąlygos privalomos kitai šaliai tik tuo atveju, jeigu buvo sudaryta tinkama galimybė su tomis sąlygomis susipažinti. Nesąžiningų sąlygų direktyvos preambulėje taip pat numatytas reikalavimas, kad vartotojui faktiškai būtų suteikta galimybė išnagrinėti visas sąlygas. Teismų praktikoje pabrėžiama, kad vienas iš priimtinausių būdų suteikiančių sąžiningam verslininkui įrodyti apie savo tinkamai įvykdytą pareigą yra sutarties kopijos įteikimas iki pasirašant sutartį ir pakankamo laiko suteikimas susipažinti su sąlygomis. Tuo tarpu, daugelis verslininkų iš anksto paruoštas pavyzdines sutartis, skelbia savo internetiniuose portaluose arba suteikia galimybę susipažinti su sutarties tekstu ir jos turiniu prieš sutarties pasirašymo momentą. Tai neužtikrina, kad verslininkas tinkamai įvykdė savo pareigą supažindinti, o vartotojas pasinaudojo jam suteikta teise susipažinti. Taigi, galima teigti, kad reali galimybė susipažinti su sutarties sąlygomis suteikia apsaugą vartotojui prieš pasirašant sutartį ir įpareigojant jį tokias sąlygas vykdyti. Be to, esant ginčui, būtent verslininkui tenka pareiga įrodyti, kad buvo suteikta reali galimybė susipažinti su sutarties sąlygomis, nes kitu atveju, jos tiesiog nėra privalomos vartotojui.

Nesąžiningų sąlygų direktyvos 5 straipsnyje yra numatyta taisyklė, kuri reikalauja, kad sutartyse, kur visos ar tam tikros vartotojui siūlomos sąlygos pateiktos raštu, būtų išdėstytos aiškiai ir suprantamai. Be to, pabrėžiama, jog atsiradus abejonių dėl sąlygos reikšmės, ji interpretuojama vartotojo naudai. Ši norma tiesiogiai yra perkelta į CK 6.188 straipsnio 6 dalį, nurodant, kad bet kuri vartojimo sutarties rašytinė sąlyga turi būti išreikšta aiškiai ir suprantamai. Vadovaujantis šiomis nuostatomis, galima išskirti du esminius elementus: aiškumą ir suprantamumą, kuriuos privalu analizuoti kartu, sprendžiant dėl sąlygos sąžiningumo. Aiškumo kriterijumi siekiama, kad sutarties sąlygos būtų išdėstytos suprantamai, išsamiai, tiksliai, t. y.

vengiant specifinių techninių ar sudėtingų teisinių sąvokų, pateikiant sutarties sąlygas smulkiu šriftu ar atskirame dokumente ir pan. D. Bublienės⁷⁸ nuomone, „aiškumo principas yra laikomasi, kai išvengiama netikrumo, apsirikimo ir abejonių dėl sutarties sąlygų ir formuluočių“ ir suteikiama vartotojui galimybė gauti ir įvertinti visą informaciją bei aplinkybes, kurios gali įtakoti jo apsisprendimui. Suprantamumo elementas apibrėžiamas kaip vidutinio vartotojo⁷⁹ sugebėjimas suvokti sutarties sąlygas nepasitelkiant trečiųjų asmenų. Jeigu sutarties sąlygos yra išdėstytos aiškiai ir vartotojas gali suvokti jų turinį bei įvertinti jam kilsiančias pasekmes, tokios sutarties sąlygos laikomos suprantamomis ir atitinkančiomis sąžiningumo principo reikalavimams. Sprendžiant ar sutarties sąlyga yra aiški ir suprantama, LAT⁸⁰ yra nurodęs, kad „gali turėti reikšmės tai, kiek situacijų yra aptariama konkrečioje sąlygoje, kuo viena aptariama situacija skiriasi nuo kitos, ar nurodomos kiekvienos situacijos pasekmės ir kt. <...> ar reikšmingos nuostatos pateikiamos nuosekliai vienoje taisyklių dalyje, ar keliose vietose ir dėl to apsunkina susipažinimą ir tinkamą turinio suvokimą <...>“. Taigi, sutarties sąlygos aiškumas ir suprantamumas turi būti vertinamas ir derinamas kartu sprendžiant klausimą dėl verslininko pareigos pateikti sąlygas aiškiai ir suprantamai bei vartotojo teisės šias sąlygas suprasti ir priimti.

Šių aplinkybių visuma yra pagrindas sprendžiant ginčą dėl konkrečios sąlygos sąžiningumo. Iš vienos pusės, jeigu verslininkas elgiasi sąžiningai, t. y. laikosi visų jam aukščiau paminėtų įpareigojimų ir pateikdamas individualiai neaptartas sutarties sąlygas siekia sudaryti sutartį nepažeisdamas sutarties šalių pusiausvyros, vartotojas netenka galimybės teigti, jog jo atžvilgiu sudarant sutartį verslininkas veikė nesąžiningai. Iš kitos pusės, verslininkas sutarties sąlygą gali suformuoti aiškiai, suprantamai, neslėpti jos, pateikti susipažinti vartotojui, tačiau pačios sutarties sąlygos turinys gali būti iš prigimties nesąžiningas ir prieštaraujantis imperatyvioms įstatymo normoms ir gerai moralei. Teismų praktikoje⁸¹ taip pat nurodoma, kad „nesąžininga gali būti pripažįstama individualiai neaptarta vartojimo sutarties sąlyga, atitinkanti du vienas kitą papildančius kriterijus: pirma, prieštaraujanti bendriesiems sąžiningumo reikalavimams, antra, taip iš esmės pažeidžianti šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą vartotojo nenaudai. CK 6.188 straipsnio 2 dalyje pateikiamas pavyzdinis esminio šalių teisių ir pareigų pusiausvyros pažeidimo vartotojo nenaudai požymių sąrašas <...>“, kuriuo vadovaujantis, bet neapsiribojant sutarties sąlyga gali būti pripažinta nesąžininga. Būtina pažymėti, kad sąlyga, kuri yra minėtame sąrašė, nebūtinai yra nesąžininga ir atvirkščiai, jei konkrečios sąlygos nėra tame

⁷⁸ Bublienė D. Skaidrumo principas ir nesąžiningų sąlygų direktyva // Teisė. 2006, Nr.58, p. 13.

⁷⁹ „Vidutinis vartotojas“ – vartotojas, kuris yra pakankamai informuotas, protingai atidus ir apdairus, atsižvelgiant į socialinius, kultūrinius ir kalbinius veiksnius. Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymo 2 straipsnio 13 dalis.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *S. D. v. UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 3K-3-689/2006.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *M. L. v. Latvijos Respublikos bendrovė „Air Baltic Corporation“ AS*, Nr. 3K-3-541/2009.

sąrašė, ji vis tiek gali būti pripažinta kaip prieštaraujanti sąžiningumo reikalavimams. Todėl verslininkas užimdamas dominuojančią padėtį privalo elgtis sąžiningai ir protingai, įvertinti kitą sutarties šalį kaip mažiau patyrusią ir teikiamomis sutarties sąlygomis neapriboti vartotojo teisių bei nepažeisti sutarties šalių teisėtų interesų balanso. Be to, kiekvienas atsakingas verslininkas siekiantis veikti sąžiningai turi atsižvelgti į CK 6.188 straipsnio 2 dalyje nurodytą sąrašą, kitus šiuos santykius reglamentuojančius teisės aktus, Teismų priimamus sprendimus bei Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos nutarimus, sprendžiant klausimą dėl sąlygos sąžiningumo.

3.1.2. Atskirų vartojimo sutarčių ir jų individualiai neaptartų sąlygų analizė sąžiningumo pagrindu

Daugelis ginčų tarp verslininko ir vartotojo kyla dėl vienos ar kitos sąlygos sąžiningumo esant tam tikroms konkrečioms aplinkybėms. Vartotojas yra tas asmuo, kuris siekdamas įsigyti tam tikrą prekę ar paslaugą patiria šalių nelygybę, negalėjimą derėtis ar reikalauti pakeisti, papildyti ar panaikinti tam tikras sutarties sąlygas, siekiant tinkamai išreikšti valią bei patenkinti savo poreikius. Verslininkui yra suteikiama galia savo nuožiūra pasirinkti sutarties sąlygas, tačiau kartu įpareigojant laikytis sąžiningumo principo reikalavimų. Siekiant neiškreipti rinkos ir išlaikyti sąžiningus tarpusavio verslininko ir vartotojo santykius, būtina atsižvelgti į visas aplinkybes galėjusias ir turėjusias įtakos sutarties sudarymui. Toliau bus pateikiami praktiniai individualiai neaptartų sutarties sąlygų pavyzdžiai, kurie leis identifikuoti esamas problemas.

Pirmiausia reikėtų pažymėti, kad sutarties šalys spręsdamos kilusį ginčą, retai kelia klausimą dėl tam tikros sąlygos sąžiningumo. Tokiu atveju teismas *ex officio* vertina sutarties sąlygas sąžiningumo kriterijų pagrindu, siekdamas apginti ne tik patį vartotoją, bet ir viešąjį interesą, kuris kartu gali būti aktualus didelei visuomenės daliai ar net visai visuomenei⁸². Vis dėl to sutarties šalys neturėtų piktnaudžiauti šia teise ir siekti ginčus spręsti teisme, bet turėtų elgtis atsakingai ir sąžiningai viena kitos atžvilgiu išreiškiant bendrą suderintą valią sudarant sutartį.

Analizuojant individualiai neaptartą sutarties sąlygą sąžiningumo požiūriu visada atsižvelgia ar yra įgyvendinamas vienas iš Nesąžiningų sąlygų direktyvos tikslų, t. y. „asmens, įsigyjantys prekes ar paslaugas, turi būti apsaugoti nuo pardavėjo ar tiekėjo piktnaudžiavimo galia, ypač nuo vienašališkų tipinių sutarčių ir nuo esminių teisių nesąžiningo neįtraukimo į

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje V. S. ir N. S. v. UAB „Abuva“, Nr. 3K-3-141/2006; 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje 791-oji daugiabučio namo savininkų bendrija ir Č. K. v. akcinė bendrovė „Grigiškės“, Nr. 3K-3-211/2008.

sutartis⁸³. VVTAT viename iš savo nutarimų⁸⁴ sprendė klausimą dėl vartotojo sutartinės civilinės atsakomybės netinkamai įvykdžius arba neįvykdžius sutartyje numatytus reikalavimus. Vartotojui neįmokėjus iš eilės 3 įnašus arba vienkartinio apmokėjimo atveju nesumokėjus prekių kainos per du mėnesius nuo sutarties pasirašymo dienos, privalu sumokėti baudą, kuri lygi 25 proc. visos prekių kainos. Atkreiptinas dėmesys, kad šioje sutartyje bendrovei nėra numatyta jokia sutartinė civilinė atsakomybė už netinkamą sutarties vykdymą. VVTAT priėjo išvados, kad UAB „Zepter International“ elgėsi nesąžiningai pasinaudodama didesne ekonomine ir derybine galia bei galėdama primesti savo valią, nustatė neproporcingai didelę vartotojo civilinę atsakomybę bei nevienodas galimybes ginti savo pažeistas teises ir tokiu būdu pažeidė šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, todėl sutarties sąlyga buvo pripažinta nesąžininga vartotojo atžvilgiu. Kitame VVTAT nutarime⁸⁵ buvo keliamas klausimas dėl vartotojo pareigos sumokėti paslaugos teikėjui 2 proc. sutarties kainos, tačiau nemažesnę kaip 2000 litų atlyginimą už tarpininkavimą net ir tuo atveju, kai nekilnojamas daiktas parduodamas ne su paslaugos teikėjo pasiūlytu asmeniu. Pažymėtina, kad vadovaujantis CK 6.716 straipsnio 1 dalimi, atlygintinų paslaugų sutartimi, vartotojas privalo sumokėti tik už paslaugų teikėjo suteiktas paslaugas. Šiuo atveju, sutartyje numatytas paslaugų teikėjo atlyginimas yra stipresnės sutarties šalies piktnaudžiavimas savo padėtimi, siekiant finansinės naudos net ir nesuteikus paslaugos. Todėl sutarties sąlyga yra pripažintina kaip neproporcingai didelė vartotojo civilinė atsakomybė bei prieštaraujanti sąžiningumo principo reikalavimams.

Prieš sutarties sudarymą ir jos vykdymo metu, vartotojas, kaip silpnesnė šalis nevisada gali įvertinti ir vertina sutarties sąlygų sąžiningumą ir proporcingumą, nes neturėdamas derybinės galios jis pasitiki verslininko sąžiningumu ir siekiu bendradarbiauti nustatant šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą. Tuo tarpu verslininkas turėdamas galimybę įvertinti ir pasiūlyti sutarties sąlygas, nevisada prisiima verslo riziką ir proporcingai paskirsto atsakomybę už vieną ar kitą įsipareigojimo įvykdymą, bet ją perkelia vartotojui numatydamas nesąžiningas sutarties sąlygas.

Reali galimybė susipažinti su sutarties sąlygomis yra viena iš aplinkybių ir pagrindų sąžiningam sutarties sudarymui. Jeigu verslininkas piktnaudžiaudamas ir siekdamas su verslu susijusios naudos, dėl neatsargumo ar kitų priežasčių tinkamai nesupažindina silpnesnės sutarties šalies su sutarties sąlygomis ir įpareigoja ją savarankiškai imtis iniciatyvos ar net pasitelkti

⁸³ Europos Teisingumo Teismo 2000 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Océano Grupo Editorial ir Salvat Editores*, Nr. C-240/98.

⁸⁴ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2013 m. rugsėjo 25 d. nutarimas *Dėl UAB „Zepter International“ sutarčių*, Nr. 10-846.

⁸⁵ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2013 m. balandžio 12 d. nutarimas *Dėl VŠĮ „Kitas požiūris“ tarpininkavimo sutarties bei jos priedo parduodant nekilnojamąjį turtą*, Nr. 10-272.

papildomus išteklius išsiaiškinti visas sutarties sąlygas, elgiasi nesąžiningai ir pažeidžia teisėtus vartotojo lūkesčius.

Vienoje iš LAT senesnių bylų⁸⁶, kurios išaiškinimas yra aktualus ir cituojamas šių dienų byloje, analizavo ginčą dėl lifto paslaugų teikimo. Įvertinusi sutarties turinį bei visas su sutarties sudarymu susijusias aplinkybes, teisėjų kolegija konstatavo, kad sutarties 7 punkto reikalavimai prieštaravo sąžiningumo principo reikalavimas. Šis sutarties punktas nereglementavo sutarties nutraukimo tvarkos, t. y. nenumatė galimybės vartotojui nutraukti paslaugų teikimo sutartį bei paslaugų teikėjui suteikė galimybę vienašališkai nustatinėti paslaugos kainą, nenumatant nei paslaugų mokesčio, nei jo dydžio sutartyje. Šiuo atveju vartotojas neturėjo realios galimybės įvertinti suteikiamos paslaugos kainos dydžio ir apskaičiavimo metodo, nuspręsti ar teikiama paslauga atitinka kokybės ir kainos santykį bei jo teisėtus lūkesčius. VVTAT nutarimuose⁸⁷ taip pat buvo keliamas klausimas dėl realios galimybės susipažinti su sutarties sąlygomis. Abiem atvejais paslaugų teikėjai UAB „Bitė Lietuva“ ir UAB „Vinita“ buvo pripažinti savo srities profesionalai, turintys didelę šių santykių patirtį, todėl jiems keliami didesni reikalavimai ir taikomi griežtesni sutartinės atsakomybės kriterijai nei vartotojui. Paslaugų teikėjai pateikdami sutarties sąlygas kitai šaliai nurodė, kad vartotojas pasirašydamas sutartį yra susipažinęs su taisyklėmis, kuriomis privalo vadovautis naudojantis suteiktomis paslaugomis (paslaugų teikimo sąlygos, įkainiai, vartotojo pareigos ir atsakomybė ir kt.). Šios taisyklės nebuvo inkorporuotos į sutartį, nebuvo pateiktos kaip atskiras dokumentas ar sutarties priedas bei sutartyje nebuvo detalizuojama ar paaiškinama kur ir kaip vartotojas gali susipažinti su minėtomis taisyklėmis iki sutarties sudarymo ar jos galiojimo metu. Tokiu būdu sąžiningas vartotojas neturėjo visos apsispręsti reikšmingos informacijos, negalėjo priimti tinkamo sprendimo, bet pasirašydamas sutartį įsipareigojo šių taisyklių laikytis be teisės atsisakyti.

Kita grupė verslininkų savo pavyzdinėse sutartyse pateikia nuorodą kur būtų galima susipažinti su tam tikromis taisyklėmis ar kitais dokumentais, kurie yra sudėtinė sutarties dalis. Pastebėtina, kad tai nevisada atitinka reikalavimą – galimybę realiai susipažinti su sutarties sąlygomis. VVTAT priimtuose nutarimuose⁸⁸ sprendė klausimą dėl paslaugų teikėjų UAB „Novaturas“ ir „Cell.XL“ pateiktų sutarties sąlygų. UAB „Novaturas“ yra kelionių organizavimo paslaugų teikėjas, kurio veiklą reglamentuoja įstatymai ir kurių yra privalu laikytis kai tai yra imperatyviai nurodyta. Atsižvelgiant į tai, paslaugų teikėjas visais atvejais privalo pateikti raštu

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje *I. Valionienė v. UAB „Karoliniškių būstas“*, Nr. 3K-7-1/2003.

⁸⁷ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2013 m. birželio 9 d. nutarimas *Dėl UAB „Bitė Lietuva“ viešojo judriojo ryšio abonentinės sutarties Nr. ECOM/0076376/2010*, Nr. 10-334; 2012 m. sausio 26 d. nutarimas *Dėl UAB „Vinita“ terminuotos kabelinės televizijos paslaugų teikimo sutarties*, Nr. 10-53.

⁸⁸ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2012 m. kovo 21 d. nutarimas *Dėl UAB „Novaturas“ turizmo paslaugų teikimo sutarties sąlygų*, Nr. 10-227; 2009 m. sausio 7 d. nutarimas *Dėl Cell.XL mobiliojo telefono paslaugų užsakymo sutarties sąlygų*, Nr. 10-7.

turistui svarbią ir konkrečiuose įstatymuose numatytą informaciją. Tuo tarpu sutartyje nurodžius, jog turistas patvirtina, kad gavo rašytinį dokumentą arba nuorodą į elektroninį dokumentą kelionės organizatoriaus interneto svetainėje, kuriame išdėstyta visa su kelione susijusi informacija, neatitinka įtvirtinto teisinio reguliavimo ir pažeidžia sąžiningo vartotojo teises ir interesus. „Cell.XL“ atveju tik dalis sutarties sąlygų buvo pateiktos reklamoje, nurodant, kad su naudojimosi paslaugomis sąlygomis bei paslaugų sąrašu galima susipažinti paslaugų teikėjo internetinėje svetainėje. Vartotojui norint susipažinti su jam svarbia informacija dėl sutarties sudarymo negalėjo šios informacijos rasti pradiniam interneto svetainės puslapyje, bet turėjo nuspėti paslaugų teikėjo veiksmus ir informacijos ieškoti skiltyje „teisinė informacija“.

Galima situacija kai verslininkas pateikia visą vartotojo pareikalautą žodinę ir rašytinę informaciją prieš sutarties sudarymą, tačiau teisės aktai reglamentuojantys paslaugų teikėjo veiklą numato pareigą nuolat, o ne tik prieš sutarties sudarymą, teikti informaciją vartotojams. Teikiant tam tikras paslaugas aktuali informacija gali keistis, būti atnaujinama, todėl yra itin svarbu užtikrinti tinkamą ir nuolatinį tokios informacijos teikimą vartotojams⁸⁹.

Aplinkybė, jog nebuvo suteikta reali galimybė susipažinti su sutarties sąlygomis yra viena iš priežasčių sutartį pripažinti nesąžininga vartotojo atžvilgiu ir jo teisėtų interesų pagrindu. Be to, LAT⁹⁰ yra nurodęs, kad „sudarant sutartį prisijungimo būdu, standartinės sutarties sąlygos yra privalomos kitai šaliai tik tuo atveju, jei standartinės sutarties sąlygas parengusi šalis tinkamai jas atskleidė, t. y. sudarė protingą galimybę kitai šaliai susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis“.

Individualiai nepatartų sutarties sąlygų aiškumas ir suprantamumas yra viena iš svarbiausių aplinkybių sprendžiant sąlygos atitikimą sąžiningumo reikalavimams, nes skirtingas šių sąlygų interpretavimas iškreipia sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą. Verslininkas yra įpareigotas sutarties sąlygas suformuluoti taip, kad kita sutarties šalis galėtų aiškiai suprasti jų turinį. Esant ginčui dėl šios aplinkybės, sutarties sąlygos yra aiškinamos vartotojo naudai, nebent sąlygas pasiūlusi šalis gali įrodyti priešingai. VVTAT viename iš savo nutarimų⁹¹ sprendė klausimą dėl sutarties sąlygos formulotės aiškumo ir jos suprantamumo vartotojui. Šiame sutarties punkte buvo numatyta suvartoto geriamojo vandens ir pašalintų nuotekų kiekio apskaičiavimo tvarka, nustatčius, kad vandens apskaitos prietaisas buvo mechaniškai sugadintas arba išmontuotas (sulaužytas, suvirintas, pažeista plomba ir pan.). Be to, už šios nuostatos

⁸⁹ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2011 m. sausio 5 d. nutarimas *Dėl UAB „Aukštaitijos vandenys“ geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sutarties su vartotoju (individualaus gyvenamojo namo savininku (nuomininku))*, Nr. 10-1.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Pozicija“ v. AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-486/2000.

⁹¹ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2011 m. gegužės 5 d. nutarimas *Dėl AB „Klaipėdos vanduo“ šalto vandens vartojimo ir nuotekų šalinimo bei valymo pirkimožpardavimo sutarties Nr. G02-200801551*, Nr. 10-264.

pažeidimą buvo numatyta sutartinė atsakomybė vartotojui, todėl tai ypač aktualu vartotojui, kad sutarties sąlyga būtų išdėstyta aiškiai ir suprantamai. Tačiau šiame sutarties punkte nebuvo atskleidžiama ir nurodoma, koku būdu yra nustatoma ar kokiais kriterijais yra vadovaujama pripažįstant šio sutarties punkto pažeidimą. Šiuo atveju paslaugos teikėjui buvo suteikiama galimybė piktnaudžiauti savo dominuojančia padėtimi, t. y. vienašališkai konstatuoti vandens apskaitos prietaisų mechaninio sugadinimo faktą bei spręsti kokio dydžio baudą skirti vartotojui už netinkamą sutarties laikymąsi. Kitame VVTAT nutarime⁹² buvo sprendžiama pirkėjo teisę gražinti daiktą pardavėjui. Sutarties punktas numatė, kad gražintina prekė privalo būti pilnai sukomplektuota ir tinkamai supakuota, nes kitu atveju bendrovė atsisako priimti daiktą. Sutarties sąlyga buvo pripažinta kaip nekonkreči, nes nėra aišku, koku atveju bus laikoma, kad gražinamas daiktas yra tinkamai supakuotas. Kadangi sutarties punktas nebuvo aiškiai ir detalčiai apibrėžtas, kiekvienu atveju pardavėjas turėjo plačią diskreciją interpretuoti šį punktą sau palankia linkme ir elgtis nesąžiningai vartotojo atžvilgiu bei pažeisti jo teisę nutraukti sutartį, jeigu daiktas nebuvo sugadintas ar jo išvaizda iš esmės nepasikeitė.

Kita grupė ginčų kyla dėl iš pirmo žvilgsnio aiškių ir suprantamų sąlygų, tačiau dėl sutarties šalių skirtingo sąlygos turinio interpretavimo. LAT vienoje iš savo bylų⁹³ sprendė klausimą dėl automobilio kėbului suteiktos 12 metų antikorozinės garantijos. Automobiliu buvo naudotasi trumpiau negu penktadalį garantinio laiko kai jo kėbulas surūdijo. Daikto pardavėjas neginčijo, kad yra korozijos židinių, tačiau nurodė, kad antikorozinė 12 metų garantija yra taikoma, jeigu yra nustatytas kiauryminis prarūdimas. Teismas įvertinęs visas aplinkybes, kurios turėjo įtakos sutarties sudarymui, nusprendė, kad pirkėjui nebuvo išaiškintos minėtos garantijos taikymo specifinės sąlygos, t. y. verslininkas nesilaikė CK 6.353 straipsnio 1 dalyje numatytų reikalavimų suteikti pirkėjui būtiną, teisingą ir visapusišką informaciją apie parduodamą daiktą. Kadangi sutarties sąlyga nėra aiški, teismas šią sąlygą interpretuoja silpnesnės sutarties šalies naudai, gindamas jo teisėtus interesus, o ne sąlygas pateikusios šalies naudai, kuri šiuo atveju elgėsi nesąžiningai (CK 6.193 str. 4 d.). Kitoje byloje LAT⁹⁴ sprendė ginčą dėl draudiko numatytų įsipareigojimų įvykus draudimui įvykiui. Teismas įvertinęs visas aplinkybes nustatė, kad draudėja nemokėjo valstybinės kalbos, t. y. negalėjo sutarties sąlygų suprasti. Jos valios išreiškimą pasirašyti sutartį lėmė tik žodinis draudiko sutarties sąlygų supažindinimas, nes nebuvo nustatyta jokių kitų sutarties supažindinimo būdų. Įvertinus tai, kad žodinis sutarties sąlygų supažindinimas nėra sąžiningas vartotojo atžvilgiu, draudėjo bandymas sutarties sąlygas

⁹² Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2013 m. liepos 31 d. nutarimas *Dėl UAB „Sanitex“ (www.neriba.lt) standartinės sutarties*, Nr. 10-698.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje *V. Simonaitis v. UAB „Rasmitas“*, Nr. 3K-3-350/2005.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *O.Dubnikova v. AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-1150/2003.

aiškinti sau palankia kryptimi buvo vertinamas nesąžiningu spaudimu draudėjai, kaip silpnesnės sutarties šalies atžvilgiu. Šiuo atveju sąlygos turi būti aiškinamos vartotojo naudai, kompensuojant nelygiavertę sutarties šalių padėtį bei užtikrinant šalių interesų pusiausvyrą.

Sutarties sąlygų apibrėžtumas ir vartotojo gebėjimas jas suprasti yra pagrindas suderinti sutarties šalių valią sudarant sutartį, nes skirtingai interpretuojant sutarties sąlygas viena sutarties šalis įgyja pranašumą kitos atžvilgiu ir pažeidžia sąžiningumo principo reikalavimus.

Sprendžiant ar tam tikra individualiai neaptarta vartojimo sutarties sąlyga yra nesąžininga ir sudaro sąlygas sutarties šalių abipusių teisių ir pareigų nelygybę, atsižvelgiama ne tik į visas aplinkybes, kurios galėjo daryti įtaką šalių apsisprendimui, bet atsižvelgiama ir į CK 6.188 straipsnio 2 dalyje numatytą pavyzdinį nesąžiningų sąlygų sąrašą. Teismas ar Vartotojų teisių apsaugos tarnyba spręsdami ginčus tarp šalių, neretai remiasi šiuo pavyzdiniu sąrašu siekiant apginti silpnesnę sutarties šalį. LAT vienoje iš bylų⁹⁵ sprendė klausimą dėl paslaugų teikėjo atsakomybės ribojimo. Sutarties sąlyga numatė paslaugų teikėjo atsakomybę už energijos tiekimą tik iki energijos įvado gyvenamajame name, kai tuo tarpu Lietuvos Respublikos Energetikos įstatymo (2002 m. gegužės 16 d. Nr. IX-884) 16 straipsnio 1 dalis numato, kad „energetikos įmonės, teikiančios šilumą daugiabučiams namams, šilumą teikia namams ir (ar) butams, jeigu vartotojai nepageidauja kitaip“. Šia sutarties sąlyga paslaugų teikėjas siekė išvengti atsakomybės, kurią apibrėžia imperatyvios įstatymo normos. Teismas pripažino šią nuostatą nesąžininga ir pažeidžiančią sutarties šalių teisių ir pareigų balansą vadovaujantis CK 6.188 straipsniu. Tuo tarpu VVTAT savo nutarimuose⁹⁶ sprendė ginčus dėl vartotojo galimybės įgyvendinti savo pažeistų teisių gynybą, t. y. ribojo vartotojo teisę pasinaudoti Civilinio proceso kodeksu (toliau – CPK arba Civilinis proceso kodeksas) (2002 m. vasario 28 d. Nr. IX-743) 30 straipsnio 11 dalyje numatyta galimybe ieškinį dėl vartojimo sutarčių pareikšti pagal vartotojo gyvenamąją vietą. Vienu atveju paslaugų teikėjas sutartyje numatė galimybę pasirinkti ginčus spręsti vienoje iš šalių gyvenamosios arba buveinės vietoje, arba konkrečiai Vilniaus rajono apylinkės teisme. Tuo tarpu kitoje sutartyje paslaugų teikėjas konkrečiai nurodė, kad visi ginčai yra sprendžiami Kauno miesto apylinkės teisme. Vadovaujantis imperatyviomis įstatymo normomis ir esant vartojimo sutarčiai, vartotojas turi teisę reikšti ieškinį pagal savo gyvenamąją vietą, o verslininkui yra taikomos bendrosios teisingumo taisyklės, t. y. ieškinytis turi būti pateiktas pagal vartotojo, kaip atsakovo, gyvenamąją vietą. Būtina paminėti, kad CPK 32 straipsnio 1 dalyje yra numatyta šios bendros taisyklės išimtis ir leidžia sutarties šalims susitarti dėl ginčų sprendimo konkrečiame teisme. Atsižvelgiant į tai, kad nagrinėjamos individualiai

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje *SP AB „Vilniaus šilumos tinklai“ v. B. Giedraitienė*, Nr. 3K-3-1137/2002.

⁹⁶ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2011 m. kovo 10 d. nutarimas *Dėl UAB „Snoro lizingas“ išperkamosios nuomos (vartojimo kredito) sutarties Nr. KGN00114LSPA*, Nr. 10-125; 2012 m. balandžio 13 d. nutarimas *Dėl UAB „Mikrovisatos TV“ abonentinės televizijos paslaugų teikimo sutarties*, Nr. 10-294.

neaptartos sutarties sąlygos, kurių turiniui vartotojas negali daryti įtakos, t. y. neturi derybinės galios, o tik turi galimybę su sąlygomis sutikti, sutartyje įtvirtinta sąlyga keičianti teritorinį bylos teisingumą, negali savo esme būti prilyginama vartotojo sutikimui dėl sutartinio teisingumo. Sutartyje esant šiai sąlygai, ji pripažįstama kaip prieštaraujanti sąžiningumo principo kriterijams ir prieštaraujanti CK 6.188 straipsnio normoms.

Nors CK 6.188 straipsnio 2 dalyje pateiktas standartinių sutarties sąlygų sąrašas yra tik pavyzdinis, t. y. jame numatytos sąlygos gali kisti atsižvelgiant į faktinių aplinkybių visumą, tačiau šios sąlygos yra preziumuojamos kaip nesąžiningos vartotojo atžvilgiu, o pareiga šią prezumpciją paneigti tenka stipresniajai sutarties šaliai, kuri pateikia sutarties sąlygas.

Apibendrinant pateiktus pavyzdžius bei priimtus sprendimus dėl nesąžiningų sutarties sąlygų, galima teigti, kad sutarties sudarymo aplinkybės, sutarties sąlygų turinys ir sutarties šalių elgesys kiekvienu atveju yra individualus ir reikalauja išsamios analizės sprendžiant ar sutarties sąlygos neprieštarauja geros valios principui ir nepažeidžia verslininko ir vartotojo abipusių teisių ir pareigų. Nors sąžiningos sutarties šalys visada siekia suderinti savo valią ir sudaryti sutartį, tačiau neretai verslininkas piktnaudžiauja savo dominuojančia padėtimi, siekia sumažinti verslo riziką ar neįvertina keliamų griežtų reikalavimų kaip stipresniajai sutarties šaliai ir aplaidžiai vertina siūlomas sutarties sąlygas. Žinoma ir vartotojas nevisada elgiasi apdairiai, atsakingai ar sąžiningai, nesiekia pasinaudoti jam suteiktomis teisėmis sudarant sutartį, o kilus ginčui vengia vykdyti prisiimtus įsipareigojimus. Taigi abi sutarties šalys turi bendradarbiauti tiek susipažįstant su sutarties sąlygomis, tiek aiškinantis jų turinį bei kilusius ginčus spręsti iki sutarties sudarymo, o ne kelti sąžiningumo klausimą sutarties vykdymo ar jos nutraukimo atveju.

3.2. Individualiai suderėtos sutarties sąlygos sąžiningumo pagrindu

Individualiai suderėtos sutarties sąlygos yra vienas iš būdų sudaryti vartojimo sutartį tarp verslininko ir vartotojo. Galimybė derėtis ir realiai vykstančios derybos dėl tam tikros sutarties sąlygos leidžia preziumuoti, kad išlaikoma pusiausvyra tarp sutarties šalių teisių ir pareigų, t. y. abi šalys turi lygias teises siekiant bendro rezultato. Tačiau reikėtų paminėti, kad individualiai suderėta sąlyga nevisada objektyviai reiškia ir sąžiningą sąlygą, kuri gali prieštarauti esminėms šio principo nuostatoms. Kilus ginčui dėl sąlygos sąžiningumo, kaip ir individualiai nepatartų sąlygų atveju, būtina atsižvelgti į visas turėjusias ir galėjusias daryti įtaka aplinkybes. Vienu atveju, sutarties sąlyga gali būti pripažinta kaip individualiai neaptarta sąlyga, dėl nesąžiningų verslininko veiksmų siekiant įrodyti, kad susitarimas pasiektas derybų būdu. Kitu atveju, sutarties sąlyga gali būti pripažinta kaip derybų būdu pasiektas rezultatas, tačiau dėl tam tikrų aplinkybių pripažinta kaip nesąžininga vartotojo atžvilgiu. Būtent antrasis atvejis ir bus

nagrinėjamas toliau, siekiant atskleisti individualiai suderėtas sąlygas įtakojančias aplinkybes, vartotojo galimybes ir teisinius pagrindus ginant savo sąžiningus interesus bei užtikrinant sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyros balansą.

3.2.1. Aplinkybės įtakojančios individualiai suderėtų sąlygų sąžiningumą

Vartojimo sutartyje numatytos individualiai suderėtos sąlygos, leidžia manyti, kad abi šalys laisva valia susitarusios dėl sąlygos turinio nepažeidžia viena kitos teisėtų interesų ir elgiasi sąžiningai. Tačiau galimybė derėtis nevisada išreiškia sąžiningus tarpusavio santykius, todėl tik išanalizavus reikšmingas aplinkybes sutarties sudarymo metu, galima spręsti ar sąlyga atitinka sąžiningo principo kriterijus. Be to, reikėtų paminėti, kad kilus ginčui dėl individualiai suderėtos sąlygos sąžiningumo, CK 6.188 straipsnio 2 dalis nėra taikoma. Vartotojas norėdamas įrodyti nesąžiningas sąlygas jo atžvilgiu, privalo vadovautis kitomis Civilinio kodekso normomis, kurios reglamentuoja šiuos santykius.

Pagrindiniai sutarties šalių sąžiningo elgesio reikalavimai yra įtvirtinti atskiruose CK straipsniuose (CK 6.4 str. (prievoles šalių pareiga elgtis sąžiningai), CK 6.38 str. 1 d. (reikalavimas prievoles vykdyti sąžiningai), CK 6.158 str. (sutarties šalių pareiga elgtis sąžiningai), CK 6.163 str. (sutarties šalių pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose) ir kt.), kurių nesilaikymas suteikia silpnesniajai sutarties šaliai ginti savo interesus vadovaujantis šiomis normomis bei įrodant visas aplinkybes, kurios galėjo daryti ir darė įtaką šalių apsisprendimui.

Derybos yra pagrindinis dalykas, kurių buvimas arba nebuvimas sprendžia kokiomis teisės normomis vartotojas gali ginti savo interesus dėl nesąžiningų sutarties sąlygų. Vadovaujantis CK 6.188 straipsnio 4 dalimi, pareiga įrodyti, kad tam tikra sutarties sąlyga buvo aptarta individualiai, tenka pardavėjui ar paslaugų teikėjui. Verslininkui yra svarbu turėti vartotojo patvirtinimą, kad dėl tam tikros sąlygos buvo deramasi ir neleisti vartotojui piktnaudžiauti ginant savo interesus kai sąlyga akivaizdžiai yra sąžininga.

Sutarties laisvės principas yra vienas iš pamatinių principų, kurio pagrindu šalys yra laisvos sudaryti sutartį, savo nuožiūra nustatyti jos turinį bei tarpusavio teises ir pareigas (CK 6.156 str. 1 d.). Tačiau esant vartojimo sutarčiai ir individualiai suderėtai sąlygai, šis principas yra ribojamas siekiant apginti silpnesniąją šalį ir užtikrinti sutartinį sąžiningumą. To priežastis, sutarties šalių nelygiavertė derybinė galia, t. y. verslininkas užsiimdamas verslu išmano jo specifiką ir ypatumus, todėl iš anksto žino jam palankų sutarties turinį, o vartotojas neturėdamas būtinų žinių ir patyrimo, gali tinkamai neišnaudoti savo galimybių derėtis dėl sutarties turinio ar tarpusavio teisių ir pareigų. Kadangi vartotojas yra silpnesnioji šalis, verslininkui yra sudėtingiau

įrodyti aplinkybę, kad šalys yra laisvos apsispręsti dėl tam tikros individualiai apibrėžtos sutarties sąlygos. Tuo tarpu vartotojas turi galimybę pasinaudoti šio principo ribojimu ir įrodyti, kad nesąžiningas verslininkas pasinaudojo sutarties laisvės principo teikiama privilegija, tačiau neatsižvelgė į kitos sutarties šalies galimybes derėtis ir jos interesus, t. y. nebuvo užtikrintas sutartinis teisingumas. CK 6.156 straipsnio 4 ir 5 dalys nurodo, kad šalys yra laisvos susitarti dėl sutarties sąlygų, išskyrus tas sąlygas, kurias reglamentuoja imperatyvios teisės normos. Tuo tarpu jeigu sutarties sąlygas nustato dispozityvioji teisės norma, tai galima tokios sąlygos netaikyti arba susitarti dėl kitokių sąlygų. Taigi, jeigu sąlyga yra privaloma sutarties šalims pagal imperatyvias teisės normas, ji negali būti užginčyta vadovaujantis sąžiningumo kriterijais šalių atžvilgiu. Esant dispozityviai normai verslininkas taip yra apribojamas dėl sutarties sąlygų, nes vartotojas būdamas silpnoji šalis yra ginamas nuo galimų piktavališkų verslininko veiksmų⁹⁷. Taigi galima teigti, kad sutarties laisvės principas yra taikomas su tam tikromis išimtimis, siekiant sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyros.

Sutarties sąlygos turinys ir jos aiškinimas yra kita svarbi aplinkybė vertinant individualiai suderėtos sąlygos sąžiningumą šalių atžvilgiu. Kadangi sąlygos turinyje atsispindi išreikšti šalių ketinimai ir valia dėl tam tikrų prievoliųjų įsipareigojimų, kilus ginčui būtina analizuoti tarp šalių vykusias derybas bei ar abiejų šalių valia sutampa. Jeigu sutarties šalys skirtingai interpretuoja tą pačią sąlygą, pirmenybė turi būti teikiama ne pažodiniam sutarties sąlygos aiškinimui, bet tikriesiems šalių ketinimams, t. y. sprendžiama kokią prasmę šalys siekė suteikti konkrečiai sąlygai išreikšdamos savo tikrąją valią. Kaip nurodo LAT⁹⁸, siekiant nustatyti tikrąją šalių valią yra reikšmingos „sutarties sudarymo aplinkybės, kurios nulėmė šalių valią vienaip ar kitaip elgtis bei sudaryti sutartį būtent tokiomis sąlygomis, kokiomis ji buvo sudaryta, ir šalių derybos dėl sutarties sudarymo“. Verslininkas siekdamas įrodyti tikrąją sąlygos turinį nevisada gali tikėtis palankaus sprendimo, nes vadovaujantis CK 6.193 straipsnio 4 dalimi ir suabejojus dėl sutarties sąlygos, visais atvejais sutarties sąlygos turi būti aiškinamos vartotojų naudai, t. y. vartotojui kaip silpnesniajai šaliai yra suteikiama didesnė apsauga. Teisės doktrinoje CK 6.193 straipsnio 4 dalies norma yra įvardijama kaip *contra proferentem* principas, kuriuo vadovaujantis sutarties sąlygai esant nekonkrečiai, jos turinys yra aiškinamas pasiūliusios sutarties šalies nenaudai ir ją priėmusios šalies naudai. Nereta situacija kai verslininkas pasiūlo sutarties sąlygą, kuri yra derybų objektas ir vartotojas su ja sutinka taip pritardamas bendram derybų rezultatui.

⁹⁷ Pavyzdžiui CK 6.350 str. 2 d. nurodyta, kad „Vartojimo pirkimo-pardavimo sutartyse negali būti sąlygų, pasunkinančių vartotojo (pirkėjo) padėtį <...>“.

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje *R. T. v. L. G.*, Nr. 3K-3-271/2008.

Reikėtų pabrėžti, kad ir vartotojas nevisada gali elgtis sąžiningai verslininko atžvilgiu jeigu jam atsiranda prievolė įvykdyti tam tikrus prisiimtus reikalavimus. Todėl labai svarbu, kad verslininkas visada atskleistų sąlygos turinį, vykstant deryboms detaliam paaiškintų visą būtiną informaciją ir nepaliktų vartotojui galimybės ginčyti sutarties sąlygos dėl jos neaiškumo ir savo nesąžiningumo vartotojo atžvilgiu. Tokiu atveju „sąlyga, kuri yra individualiai aptarta, vartotojui tinkamai atskleista ir su kuria šis akivaizdžiai sutiko, negali būti laikoma nesąžininga, išskyrus atveju, kai ji prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms“⁹⁹, todėl CK 6.193 straipsnio 4 dalis aiškioms sutarties sąlygoms nėra taikoma net ir vartojimo sutartiniuose santykiuose. Esant visoms aplinkybėms dėl sutarties sąlygos aiškumo, vartotojas negali įrodinėti sąlygos nesąžiningumo CK 6.193 straipsnio pagrindu, tačiau visada lieka galimybė savo teises ginti kitais toliau nagrinėtiniais pagrindais.

Esminė šalių nelygybė dar viena aplinkybė, kuria gali vartotojas remtis siekdamas įrodyti kad individualiai suderėta sąlyga yra nesąžininga jo atžvilgiu. CK 6.228 straipsnio 1 dalyje yra nurodoma, kad silpnesnė sutarties šalis gali atsisakyti sutarties sąlygos ar net gi visos sutarties, jeigu įrodoma, kad kitai šaliai nepagrįstai buvo suteiktas perdėtas pranašumas ir ji tuo nesąžiningai pasinaudojo. Lietuvos apeliacinis teismas¹⁰⁰ yra nurodęs, kad „esminė šalių nelygybė galima remtis tik tada, kai šalių tarpusavio prievolių neatitikimas yra esminis – jų padėtis yra tokia nelygi, kad šokiruotų, t. y. protingas žmogus tokiomis sąlygomis sutarties niekada nesudarytų“. Taigi norint pasinaudoti šia nuostata būtinos trys aplinkybės: gaunama nauda ir prisiimtos prievolės yra nelygios tarp sutarties šalių, jog protingas ir apdairus asmuo niekada nebūtų sutikęs su tokia sąlyga; tai yra esminė sutarties sąlyga; esminė šalių nelygybė turi būti iki sudarant sutartį, o ne jos nutraukimo metu. Vartotojui įrodžius šių aplinkybių visumą būtų nesąžininga ir neprotinga reikalauti toliau vykdyti sutarties sąlygą. Taigi jeigu vartotojas prieš sudarant sutartį derisi dėl tam tikros esminės sąlygos ir neįvertina gaunamos naudos ir prisiimtų įsipareigojimų masto, o verslininkas užimdamas dominuojančią padėtį nepaaiškina sąlygos turinio arba piktnaudžiauja, vartotojas turi teisę reikalauti sutarties sąlygą pripažinti nesąžininga. Be to, nukentėjusio šalis (vartotojas) gali pasirinkti ar atsisakyti nesąžiningos sąlygos ar sutikti pakeisti jos turinį kaip tai numato CK 6.228 straipsnio 2 dalis.

Kita aplinkybė galinti įtakoti individualiai suderėtą sutarties sąlygą ir jos sąžiningumą yra suklydimas, neturint tikslo apgauti (jeigu yra apgaulės elementas, taikomas CK 1.91 straipsnis). CK 1.90 straipsnio 2 dalyje suklydimu yra laikoma „klaidinga prielaida apie egzistavusius esminius sandorio faktus sandorio sudarymo metu“. Sąžiningam vartotojui siekiant

⁹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Valentinas Mikelėnas. Vilnius, Justitia, 2003, 240 p.

¹⁰⁰ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje AB „Swedbank“ v. T. B., Nr. 2A-154/2011.

pasinaudoti šia nuostata sistemingai reikia įrodyti dvi aplinkybes: ginčijamos individualiai aptartos sąlygos derėjimosi ir sudarymo faktus, kurie turėjo esminės reikšmės suklysti (suklysta dėl paties sandorio esmės, jo dalyko ar kitų esminių sąlygų arba dėl kitos sandorio šalies civilinio teisinio statuso ar kitokių aplinkybių, CK 1.90 str. 4 d.) ir šių faktų egzistavimą iki suderinant sutarties sąlygą ir sudarant sutartį. Sprendžiant koks suklydimas gali būti esminis, LAT¹⁰¹ yra nurodęs, kad „šalies elgesys gali būti kvalifikuojamas kaip suklydimas tik tuo atveju, jeigu analogiškėmis aplinkybėmis atidus žmogus būtų sudaręs sandorį tokiomis pat sąlygomis, kaip ir suklydusi šalis. Be to, <...> reikia atsižvelgti į sandorio šalies, teigiančios, jog ji suklydo, amžių, išsimokslinimą (asmens individualias savybes), sandorio sudarymo ir kitas svarbias aplinkybes“. Vartotojui siekiant įrodyti sąlygos nesąžiningumą šiuo pagrindu, turi būti vertinamas jo kaip vidutinio vartotojo elgesys ir suvokimas dėl priimtų įsipareigojimų ir atsižvelgiama į jo asmenines savybes, kurios galėjo įtakoti jo suklydimą dėl sutarties sąlygos. CK 1.90 straipsnio 5 dalyje nurodoma, kad šalis suklydusi dėl didelio neatsargumo ar dėl priimtą rizikos nelaikoma turinti esminės reikšmės. Tačiau vartotojui taikant didesnę apsaugą lyginant su verslininku, turi būti vertinamos galimos neatsargumo, nerūpestingumo, neatidumo ar priimtą rizikos aplinkybės, nes esant šalių nelygybei šie veiksniai vis tiek gali būti pripažinti kaip turintys esminės reikšmės siekiant apginti silpnesniąją šalį nuo nesąžiningo verslininko veiksmų.

CK 1.90 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad neklystanti šalis, šiuo atveju verslininkas, be tikslo apgauti, žinojo arba turėjo žinoti, kad kita šalis suklydo. Taigi, jeigu verslininkas derėdamasis dėl sąlygos suvokia, kad kita sutarties šalis klysta sutikdama dėl sąlygos turinio ir neinformuojama jos apie daromą klaidą, yra pagrindas tokią sąlygą pripažinti kaip nesąžiningą ir prieštaraujančią teisėtiems vartotojo interesams. Iš kitos pusės, verslininkui tinkamai įvykdžius pareigą atskleisti visą būtiną informaciją, nesiekiant piktnaudžiauti esama padėtimi ar klaidinti vartotoją ir įrodant, kad vartotojui buvo aiškūs sutarties sąlygoje numatyti priimti įsipareigojimai, tokiu atveju vartotojas negali ginti savo interesų CK 1.90 straipsnio pagrindu, nes pats „elgiasi neapdairiai ir neatidžiai, o veikdamas tokiu būdu jis pat priiima ir galimus neigiamus savo veiksmų padarinius“¹⁰². Žinoma, galimas atvejis kai abi sutarties šalys klysta, tačiau tokiu atveju negalima kelti klausimo dėl sąlygos nesąžiningumo, nes jos kartu priėmė klaidingą sprendimą ir nei viena nesiekė pasinaudoti kitos silpnumu.

Sprendžiant ginčą dėl sutarties sąlygos CK 1.90 straipsnio pagrindu ir pripažinus šią sąlygą nesąžininga, jos pasekmė yra visos sutarties pripažinimas negaliojančia. Todėl šio straipsnio 7 dalyje numatyta taisyklė, kad „suklydusi šalis neturi teisės reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia, jeigu ji savo teises ir interesus adekvačiai gali apginti kitais gynimo

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje *J. Zybartienė v. S. Vaitkus*, Nr. 3K-3-745/2001. Teismų praktika, Nr. 16.

¹⁰² Ten pat.

būdais“. Pabrėžiama, kad tai nėra alternatyvi pasirinkimo galimybė, bet reikalavimas išnaudoti kitas gynybos galimybes, kurios sukeltų mažesnes pasekmes, t. y. vadovaujantis kitais pagrindais būtų galima reikalauti ištaisyti atsiradusius trūkumus, pakeisti sutarties sąlygą arba jos atsisakyti ir paliekant sutartį galioti. Taigi, vartotojas derėdamasis dėl sutarties sąlygos ir klaidingai suvokdamas savo sprendimo teisingumą, gali reikalauti sutartį pripažinti nesąžininga jo atžvilgiu, jeigu tai turi esminės reikšmės šalių išreikštai valiai ir nėra galimybės taikyti kitas gynybos priemones.

Apgaule, smurtas, realus grasinimas ar susidėjusios sunkios aplinkybės yra veiksniai galintys įtakoti sutarties šalių derybas dėl sutarties sąlygos ir jos sąžiningumo (CK 1.91 str.). Net ir esant vienai iš šių aplinkybių, vadinamosios derybos gali vykti dėl sutarties sąlygos, vartotojas gali turėti aiškiai išreikštą valią, tačiau verslininkas pasinaudodamas apgaule, smurtą ar kitas priemones iškreipia tikrąją sutarties šalių valią dėl sąlygos turinio. Kadangi verslininkas sąmoningai atlieka nesąžiningus ir neteisėtus veiksmus siekdamas sau palankios sutarties sąlygos, teismo yra pripažinta, jog tai yra ir viešas interesas, galintis turėti įtakos visai visuomenei, todėl turi būti skiriamas didesnis dėmesys sąžiningo vartotojo apsaugai. Vartotojui siekiant įrodyti sutarties sąlygos nesąžiningumą turi būti atsižvelgiama į eilę objektyvių aplinkybių, kurios yra nurodytos CK 1.91 straipsnio 4 ir 5 dalyse. Kadangi vartotojui ginčijant individualiai suderėtą sutarties sąlygą yra keliami didesni reikalavimai siekiant įrodyti sutarties sąlygos nesąžiningumą, jam gali tekti įrodyti, ar jis buvo priverstas sutikti su sąlyga jam labai nenaudingomis aplinkybėmis, grasinimo atveju įvertinti ar jis buvo realus, esant apgaucei reikia vertinti ar toks buvo verslininko siekis ir pan. Tačiau kaip buvo minėta, tai kartu yra ir viešas interesas, todėl teismas privalo būti aktyvus siekiant apginti silpnesniąją sutarties šalį.

Kaip buvo minėta prieš tai skyriuje, CK 1.91 straipsnyje numatytas pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu „dėl susidėjusių sunkių aplinkybių“ gali sutapti su CK 6.228 straipsniu. Vartotojui sprendžiant, kuriuo pagrindu ginti savo teises ir teisėtus interesus, S. Drazdausko¹⁰³ nuomone, „<...> esminis skiriamasis šių teisės normų požymis, matyt, yra tai, kad esminės nelygybės atveju šalis nesąžiningai pasinaudoja kitos šalies silpnumu tačiau nebūtinai verčia kitą šalį sudaryti sutartį, tuo tarpu grasinimo atveju šalis grasina neigiamais ekonominiais padariniais ir taip verčia sudaryti sutartį“. Vadovaujantis „prievartos“ elementu vartotojas gali nuspręsti, kuriuo pagrindu įrodinėti sutarties sąlygos nesąžiningumą.

Pastebėtina, kad CK 1.91 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad ši norma yra taikoma tik tokiu atveju, kai nesąžiningumo klausimas kyla dėl esminės sąlygos, tačiau „tai nesuderinama su sąžiningumo principu, pagal kurį neturėtų būti toleruojamas joks tyčinis nesąžiningas šalies

¹⁰³ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: teisė (01 S), Vilniaus universitetas, 2008, p. 229.

elgesys, nepaisant to, ar jis susijęs su esminėmis sutarties aplinkybėmis ar su neesminėmis“¹⁰⁴. Kadangi vartotojui yra suteikiama didesnė apsauga, ši nuostata turėtų būti taikoma plečiamai esant ir neesminėms sutarties sąlygoms, nes vartotojas su sutarties sąlyga sutiko būdamas apgaulės įtakoje ir tai turėjo esminės reikšmės jo apsisprendimui.

Individualiai suderėtos sutarties sąlygos ir jų sąžiningumas yra vienos iš sudėtingiausių įrodomųjų aspektų, nes iš vartotojo yra reikalaujama didesnių pastangų siekiant įrodyti visas reikšmingas ir jo apsisprendimą įtakojuusias aplinkybes. Kilus ginčui dėl tokios sąlygos sąžiningumo verslininkui taip pat yra sudėtingiau apginti savo poziciją, nes vartotojui visada yra taikoma silpnesnės šalies apsauga ir esant teisiniam pagrindui, nesąžininga sąlyga yra aiškinama vartotojo naudai. Taigi, abi sutarties šalys nusprendusios derėtis dėl tam tikros sąlygos turi elgtis sąžiningai ir protingai, įvertinti visas galimas aplinkybes ir siekti bendro valios išreiškimo.

3.2.2. Atskirų vartojimo sutarčių ir jų individualiai suderėtų sąlygų analizė sąžiningumo pagrindu

Individualiai suderėta sutarties sąlyga yra bendras abiejų sutarties šalių pasiektas rezultatas nustatant savo teises ir pareigas. Nors suteikiama teisė derėtis, tačiau vartotojas dėl asmeninių savybių, informacijos stokos ir derybinių įgūdžių vis tiek negali prilygti verslininkui, kuris yra savo srities profesionalas. Taikant didesnę apsaugą vartotojui, tačiau nepamirštant jam suteiktos teisės derėtis, ginčo atveju kiekvieną kartą turi būti vertinamos vartotojo pasirinkto teisių gynimo būdo taikymo galimybės, atsižvelgiama į visas reikšmingas aplinkybes bei siekiama išlaikyti proporcingumą tarp sutarties šalių teisių ir pareigų. Toliau bus pateikiami praktiniai individualiai suderėtų sutarties sąlygų pavyzdžiai, kurie leis identifikuoti probleminius aspektus sąžiningumo principo pagrindu.

Derybų konstatavimas tarp šalių yra pagrindas teigti, kad sutarties sąlyga yra individualiai suderėta, vartotojas turėjo galimybę daryti įtaką sąlygos turiniui ir kartu su verslininku išreikšti bendrą suderintą valią. VVTAT¹⁰⁵ sprendama klausimą dėl derybų buvimo ir realaus derėjimosi tarp sutarties šalių, nurodė, kad „individualiai aptartos sąlygos yra tokios sąlygos, kurios įtraukiamos į sutartį aktyviai veikiant vartotojui, t. y. tokiomis sąlygomis vartotojas gali daryti įtaką, pavyzdžiui, reikalauti kurią nors sąlygą, esančią sutartyje, išbraukti ar įrašyti į sutartį naują sąlygą, keisti tam tikras sutarties sąlygas ir pan.“. VVTAT analizuojamose sutartyse derybos buvo pateikiamos nurodant, kad „<...>patvirtinu, kad šie Būsto kreditavimo

¹⁰⁴ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: teisė (01 S), Vilniaus universitetas, 2008, p. 227.

¹⁰⁵ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2011 m. liepos 19 d. nutarimas *Dėl UAB „Minibank“ vartojimo kredito sutarties sąlygų*, Nr. 10-434; 2010 m. kovo 25 d. nutarimas *Dėl Nordea Bank Finland PLC Lietuvos skyriaus būsto kreditavimo sutarties*, Nr. 10-202 ir kt.

sutarties pakeitimai buvo sudaryti mano iniciatyva, kad visi šio papildymo susitarimo punktai su manimi buvo aptarti individualiai, su visomis šio susitarimo sąlygomis susipažinau iki jos sudarymo, visos papildomo susitarimo sąlygos man yra suprantamos ir aiškios“. Vadovaujantis CK 6.188 straipsnio 4 dalimi verslininkas turi pareigą įrodyti, kad sutarties sąlyga buvo aptarta individualiai. Šiuo atveju bankas neturėdamas galimybės įrodyti šios aplinkybės, negali reikalauti sutarties sąlygą pripažinta individualiai suderėta. Analizuojant sąlygos turinį, būtų galima teigti, kad vartotojui atsiradus poreikiui papildyti sutartį, bankas jam pateikė savo pasiūlymą, supažindino su jos turiniu, pateikia visą išsamią informaciją ir sudarė sutarties pakeitimą. Sąlygoje nurodytas vartotojo iniciatyvumas ir individualaus aptarimo buvimas dar nereiškia realių derybų buvimą. Kaip nurodo VVTAT, „sutarties sąlygų paaiškinimas vartotojui taip negali būti prilyginamas sutarties sąlygų aptarimui individualiai Civilinio kodekso prasme“. Be to, tokia sutarties sąlyga panaikina arba apriboja vartotojo teises ginti savo interesus CK 6.188 straipsnio pagrindu. Kitu atveju sutarties sąlyga buvo apibrėžiama trumpai nurodant, kad „Individualiai aptartomis sąlygomis laikomos: Kredito suma, Palūkanų norma, Periodinių įmokų skaičius, Kredito terminas, mokėjimo periodas ir kitos sąlygos“. Šiuo atveju sąlygoje yra įvardijamos nuostatos, kurios nėra detalizuojamos bei neįrodo, kad vartotojas derėjosi ir aiškiai suprato sutarties sąlygą. Sąlygoje nurodytos „kitos paslaugos“ nėra aiškiai apibrėžtos, todėl mažai tikėtina, kad sąlyga buvo sudaryta derybų būdu.

Taigi kiekvienu atveju derybų nustatymo faktas yra esminė aplinkybė, nuo kurios konstatavimo priklauso koks bus tolimesnis ginčo sprendimas. Tai ypač svarbu vartotojui, nes jeigu tai nebus individualiai suderėta sąlyga, bet verslininkas sugebės įrodyti šią aplinkybę, iš silpnesnės sutarties šalies bus atimta galimybė pasinaudoti CK 6.188 straipsnio garantuojama apsauga nuo nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų.

Kilus ginčui dėl individualiai suderėtos sutarties sąlygos turinio ir jos nesąžiningumo yra taikomas CK 6.193 straipsnis, kuriame nustatytos sutarčių aiškinimo taisyklės. Tai vienas iš dažniausiai naudojamų teisinių pagrindų keliant klausimą dėl sutarties sąlygos nesąžiningumo. Vartotojas ir verslininkas derybų būdu išreiškia savo valią dėl tam tikros sutarties sąlygos turinio, tačiau neretai kilus ginčui šalys skirtingai suvokia ir interpretuoja sąlygą ir dėl to išryškėja nesutampanti šalių valia. Reikėtų paminėti, kad CK 6.193 straipsnyje numatytos sutarčių aiškinimo taisyklės yra taikomos tik esant neaiškiai sutarties sąlygai. Jeigu sutarties sąlyga yra aiški, nedviprasmiška ir nekyla klausimas dėl jos turinio, negalima vertinti individualiai suderėtos sąlygos sąžiningumo šiuo pagrindu.

LAT vienoje byloje¹⁰⁶ kėlė klausimą dėl paslaugų teikėjo teikiamų mobiliojo interneto paslaugos. Vienoje iš sutarties sąlygų buvo numatyta, kad vartotojui suteikiamas neribotas naudojimas internetu vakarais, savaitgaliais bei švenčių dienomis. Vartotoja naudojosi internetu šeštadienį (savaitgalį), bet paslaugų teikėjas įpareigojo sumokėti 317 litų sąskaitą už šią dieną, nes vadovaujantis Vyriausybės 2005 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1413 „Dėl poilsio dienų perkėlimo 2006 metais“, poilsio diena buvo perkelta ir vartotojai taikoma darbo dienos tarifas. Visų pirma, buvo atsižvelgta, jog ginčas dėl sutarties sąlygos kilo vartojimo sutartiniuose santykiuose, todėl privalu vadovautis CK 6.193 straipsnio 4 dalimi, pagal kurią visais atvejais sutarties sąlygos turi būti aiškinamos vartotojo naudai. Be to, teismas ne vienoje byloje yra pabrėžęs, kad aiškinant sutarties sąlygą, „turi būti kiek įmanoma tiksliau išaiškinta šalių valia, išreikšta joms sudarant sutartis ir prisiimant iš tokių sutarčių kylančius įsipareigojimus“¹⁰⁷ bei ypatingai svarbios faktinės aplinkybės, kurios „susijusios su sutarties sudarymu, vykdymu, kitokiais šalių veiksmais, nes faktiniai šalių veiksmai reikšmingi siekiant nustatyti tikruosius šalių ketinimus“¹⁰⁸. Vertinant visas šias aplinkybes ir išreikštą šalių valią, šalia specialiųjų teisės normų būtina taikyti bendruosius teisės principus įtvirtintus CK 1.5 straipsnyje, siekiant sąžiningumo rezultato abiejų šalių atžvilgiu. Šioje minėtoje situacijoje, teismas konstatavo, kad paslaugų teikėjui neįspėjus vartotojo „negalima analizuojamos mobiliojo interneto paslaugų teikimo sutarties sąlygos dėl neriboto naudojimosi internetu savaitgaliais, aiškinti, kaip suteikiančios atsakovui teisę paslaugas apmokestinti darbo dienų įkainių poilsio dienomis <...>“¹⁰⁹. Teismas priėmė sprendimą, kad paslaugų teikėjas piktnaudžiavo savo dominuojančia padėtimi, elgėsi nesąžiningai ir netinkamai vykdė sutartį, t. y. darbo dienos įkainius taikė savaitgalio metu.

Kitoje byloje LAT¹¹⁰ sprendė ginčą dėl akrobatinių skrydžių draudimo sutarties. Draudimo sutartį sudaro tam tikros draudimo rūšies taisyklės, kurios yra parengtos standartinių sąlygų pagrindu bei draudimo liudijimas (polisas), kurio sąlygos yra individualiai suderėtos. Šiuo atveju draudimo liudijime buvo numatyta viena iš apdraustų rizikų pavadinimu „Skrydis“. Prie šios rizikos buvo nurodyta, kad draudimas negalioja „Skrydis“ pirminiam apmokymui. Draudimo taisyklėse ties sąvoka „Apibrėžimai“ nebuvo nurodyta, kad šis draudimas apima akrobatinius skrydžius, o draudimo polise taip pat nepaminėti akrobatiniai skrydžiai, tačiau

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *D. K. v. UAB „Omnitel“*, Nr. 3K-3-480/2009.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ervin“ v. Ageratec AB*, Nr. 3K-3-128/2010.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos ir Vokietijos UAB „Autopunktas“ v. UAB „Daivera“*, Nr. 3K-3-288/2010.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *D. K. v. UAB „Omnitel“*, Nr. 3K-3-480/2009.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *VŠĮ „Įstros aerodromas“ v. UAB „BTA draudimas“*, Nr. 3K-3-545/2007.

nurodytas tik viena išimtis, kad draudimas negalioja pirminiam apmokymui. Šiuo atveju teismas vadovavosi CK 6.187 straipsnio norma¹¹¹ ir padarė išvadą, kad „nelaimingas atsitikimas nėra draudiminis įvykis pagal aptariamą draudimo sutartį, prieštarauja individualioms draudimo sutarties sąlygoms. Dėl to pirmenybė turi būti teikiama individualioms šalių sudarytos aptarimos draudimo sutarties sąlygoms, pagal kurias įvykęs nelaimingas atsitikimas vertinamas kaip draudiminis įvykis“¹¹².

Sutarties sąlygos turinio aiškinimo taisyklės yra pagrindinė priemonė siekiant atskleisti tikrąją šalių valią, sąlygos esmę, jos sudarymo faktines aplinkybes bei įvertinti sutarties sąlyga sąžiningumo principo pagrindu.

Vartotojas ir verslininkas sudarydami sutartį nėra viename lygmenyje, nes verslininkas yra savo srities profesionalas, o vartotojas yra silpnesnė sutarties šalis neturinti pakankamo patyrimo, informacijos ir derybinių įgūdžių. Kai sutartyje yra numatytos individualiai suderėtos sutarties sąlygos, atsiranda derybų elementas, kuris leidžia sutarties šalims išlaikyti proporcingumą tarp suteiktų teisių ir prisiimtų įsipareigojimų. Esant nesąžiningai sutarties sąlygai dėl šalių lygybės nebuvimo, vartotojas negali ginti savo interesų CK 6.188 straipsnyje numatytais taisyklėmis, todėl jam suteikiama teisė įrodyti sąlygos nesąžiningumą CK 6.228 straipsnio pagrindu.

Vilniaus apygardos teismas¹¹³ sprendė ginčą dėl atlygintinų paslaugų (tarpininkavimo) teikimo sutarties, kuria atsakovė pavedė ieškovui surasti pirkėją žemės sklypui su statiniu. Atsakovas surado pirkėją ir su ieškove pasirašė preliminarįją sutartį, įpareigojančia ateityje parduoti-pirkti turtą. Vėliau sutarties šalys sudarė susitarimą dėl paslaugų kainos pakeitimo, t. y. komisinių padidrinimo, nes ieškovo dėka buvo sudarytas tiek jam, tiek atsakovei naudingas ir atitinkantis įprastas rinkos sąlygas sandoris. Teismas pripažino, kad tarp šalių susiklostė vartojimo sutartiniai santykiai ir sąlyga dėl paslaugos apmokėjimo apskaičiavimo būdo yra individualiai suderėta sąlyga, nes šalys turėjo galimybę dėl jos derėtis. Šiuo atveju buvo pritaikyta CK 6.228 straipsnio norma nurodant, kad „Susitarimas dėl apmokėjimo sąlygų (kainos apskaičiavimo būdo) pakeitimo suteikė ieškovui nei Pavedimu nei sąnaudomis nepagrįstą galimybę, iš esmės nepasikeitus paslaugos ir pastangų apimčiai, gauti neproporcingai (2,5 karto) didesnę atlygį už suteiktą paslaugą <...> Toks ieškovo elgesys negali būti pripažintas sąžiningu, nes Pavedime nėra numatytas nei „sėkmės mokestis“, nei galimybė pakeisti apmokėjimo

¹¹¹ CK 6.187 straipsnis. Jeigu sutarties standartinės sąlygos prieštarauja nestandartinėms, pirmenybė teikiama nestandartinėms, t. y. individualiai šalių aptartoms sąlygoms.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *VŠĮ „Istros aerodromas“ v. UAB „BTA draudimas“*, Nr. 3K-3-545/2007.

¹¹³ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Juventus real estate“ v. V. V. B.*, Nr. 2A-64-186/2009.

apskaičiavimo būdą¹¹⁴. Kadangi pirminis susitarimas buvo pakeistas suteikiant paslaugų teikėjui galimybę piktnaudžiauti savo esama padėtimi ir gauti neproporcingai didelę naudą lyginant su suteiktų paslaugų apimtimi, sąlyga dėl komisinio padidinimo pripažinta kaip nesąžininga vartotojo atžvilgiu.

Vadovaujantis CK 6.228 straipsnio nuostatomis, vartotojas negali remtis vien tuo pagrindu, kad iš prigimties jis yra silpnesnė sutarties šalis lyginant su verslininku ir todėl yra esminė šalių nelygybė ir sutarties sąlygą galima pripažinti nesąžininga. Vartotojas turi įrodyti, kad sąlyga yra esminė, esminė nelygybė dėl tarpusavio prievolių neatitikties buvo iki sudarant sutartį, visas kitas aplinkybes, kurios galėjo ir darė įtaką jo apsisprendimui bei kitas atidus ir rūpestingas asmuo esant tokiomis pačiomis sąlygomis niekada nesutiktų su tokia sąlyga. LAT¹¹⁵ yra nurodęs, kad „<...> faktas, jog tam tikros sutarties sąlygos yra palankesnės šaliai, pavyzdžiui, daikto pirkimas mažesne negu rinkos kaina, dar nėra pakankamas pagrindas taikyti nurodytą normą <...> tai gali lemti tam tikri šalių tarpusavio santykiai, įvairios aplinkybės ir pan.“. Todėl vartotojas neįrodinėjantis svarbių aplinkybių dėl esminės šalių nelygybės, negali remtis CK 6.228 straipsniu siekdamas sutarties sąlygą pripažinti nesąžininga ir neproporcingą vienos šalies kitos atžvilgiu.

D. Bublienės¹¹⁶ teigimu, CK 6.228 straipsnis „tik labai retais atvejais <...> lems kitos šalies pranašumą, be to, akivaizdu, kad šis straipsnis bus taikomas tik tuo atveju, jei viena šalis nesąžiningai pasinaudos kitos šalies tam tikra padėtimi“. Todėl vartotojui sugebėjus įrodyti esminę šalių nelygybę, būtų nesąžininga ir neprotinga reikalauti tokios sutarties sąlygos laikytis.

Suklydimas dėl sutarties sąlygos yra vienas pagrindų individualiai suderėtą sutarties sąlygą pripažinti nesąžininga silpnesnės sutarties šalies atžvilgiu. Vertinant vienos iš sutarties šalių suklydimą, reikia vadovautis CK 1.90 straipsnio norma, t. y. įvertinti suklydusios šalies asmenines savybes, derybų metu buvusias svarbias faktines aplinkybes bei atsižvelgti ar suklydimas gali būti kvalifikuojamas kaip esminis. LAT vienoje iš savo bylų¹¹⁷ sprendė klausimą dėl paviljono pirkimo-pardavimo sutarties. Pirkėjai buvo įsitikę, kad įsigyjamo paviljono teisinis statusas yra nekilnojamasis daiktas, nors iš tiesų tai buvo laikinas kilnojamasis statinys. Šiuo atveju buvo sprendžiama ar tai yra esminė sąlyga ir ar nebuvo pardavėjo tyčinių veiksmų, t. y. tikslo apgauti. Pirkimo-pardavimo objektas buvo pripažintas esmine sutarties sąlyga, nes jeigu sutarties šalys skirtingai suvoktų jo teisinį statusą, kitos sutarties sąlygos netenktų prasmės.

¹¹⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Juventus real estate“ v. V. V. B., Nr. 2A-64-186/2009.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje D. K. v. A. K., Nr. 3K-3-432/2008.

¹¹⁶ Bublienė D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas // Jurisprudencija. 2007, Nr. 9(99). p. 44.

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje J. T. ir V. T. v. „Vilvatėja“, Nr. 3K-3-306/2007.

Įvertinus faktinius bylos duomenis, apgaulės elementas nebuvo nustatytas, todėl buvo pripažinta, kad pardavėjas suklaidino pirkėjus, tačiau netyčia ir neturint tikslo apgauti. Teismas šioje byloje tai pat pabrėžė, kad „suklydimas laikomas esminiu ir tuo atveju, kai viena šalis, neturėdama tikslo apgauti, suklaidino kitą šalį dėl sandorio esmės, jo dalyko ar kitų esminių sąlygų, kitų aplinkybių, jeigu normaliai atidus ir protingas žmogus, žinodamas tikrąją reikalų padėtį, panašioje situacijoje sandorio nebūtų sudaręs arba būtų jį sudaręs iš esmės kitokiais sąlygomis“¹¹⁸. Šiuo atveju pirkėjai turėjo teisę reikalauti sandorį pripažinti negaliojančiu, jeigu nebuvo galimybės adekvačiai apginti savo interesus kitais gynimo būdais kaip tai numato CK 1.90 straipsnio 7 dalis.

Kitoje byloje LAT¹¹⁹ sprendė ginčą dėl garažo pirkimo-pardavimo sutarties. Pardavėjas manė, kad jam garažas priklauso asmenine nuosavybe, o ne bendrosios dalinės nuosavybės. To priežastis, VĮ Registrų centro išduota pažyma, kurioje buvo pateikta klaidinga informacija, nes nebuvo šio fakto įregistravimo. Kadangi garažas buvo bendros dalinės nuosavybės, pirmiausia pirkti turėjo būti pasiūlyta bendrasavininkui arba turėjo būti gautas jo sutikimas turtą parduoti tretiesiems asmenims. Klaidingas situacijos įsivaizdavimas sąlygojo pardavėjo teisinės valios trūkumą – suklydimą. Šiuo atveju teismas nurodė, jog būtina atsižvelgti į faktines bylos aplinkybes, įvertinti ar apskritai buvo suklysta, ar nebuvo sutarties šalies neatidumo ir nerūpestingumo bei atsižvelgti kaip būtų elgesys kitas apdairus ir atidus asmuo tokiomis pačiomis aplinkybėmis. Pardavėjas elgėsi atsakingai, laikėsi visų reikalavimų sudarant sutartį, t. y. gavo pažymą iš VĮ Registrų centro, kurioje nebuvo paminėta apie garažo bendrąją dalinę nuosavybę. Taip pat galima teigti, kad bet kuris kitas asmuo tokioje situacijoje būtų sudaręs sutartį, nes pagrindinė suklydimo aplinkybė yra nežinoma ir jos atskleidimas nepriklauso nuo pardavėjo. Šioje byloje teisėjų kolegija konstatavo, kad „būtina įvertinti iš esmės, ar ieškovas galėjo sąžiningai suklysti, arba būti suklaidintas dėl sudaromo sandorio sąlygų ir ar dėl to galėjo neatitikti ieškovo išreikšta išorinė bei vidinė valia sudarant sandorį <...> Taigi suklydimas yra sąžiningas sudariusio sandorį asmens neadekvatus sandorio esminių aplinkybių suvokimas, nulėmęs klaidingą valios išreiškimą sandorio sudarymo metu“¹²⁰.

Suklydimas yra vertinamoji aplinkybė, todėl vartotojas manydamas, kad individualiai suderėta sutarties sąlyga yra nesąžininga jo atžvilgiu dėl suklydimo, turi pateikti pakankamai įrodymų tam kad apginti savo teises ir teisėtus interesus.

Vartotojas gindamas savo interesus dėl individualiai suderėtos sąlygos nesąžiningumo turi teisę pateikti ieškinį CK 1.91 straipsnio pagrindu. Reikėtų paminėti, kad tai gana retai

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje *J. T. ir V. T. v. „Vilvatėja“*, Nr. 3K-3-306/2007.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Revis“ v. UAB „Garantas“*, Nr. 3K-3-1068/2003.

¹²⁰ Ten pat.

naudojamas gynybos būdas ir daugiau pasitaikantis sutartyse sudaromose tarp dviejų verslo subjektų. Tačiau sutarčių laisvės principas leidžia sutarties šalims susitarti dėl bet kokių sutarties sąlygų, neprieštaraujančių imperatyvioms įstatymo normoms, todėl vartotojui gali kilti poreikis ginti savo teises ir CK 1.91 straipsnio pagrindą.

LAT vienoje iš bylų¹²¹ sprendė ginčą dėl gyvenamojo namo pamatų pirkimo-pardavimo sutarties. Ieškovė aukciono metu įsigijo gyvenamojo namo pamatus ir įgijo teisę įsigyti žemės sklypą esantį po pamatais. Tada ieškovė su atsakovu sudarė gyvenamojo namo pamatų pirkimo-pardavimo sutartį, kurioje numatė sąlygą, kad priskirtą žemės sklypą atsakovui geriau nuomotis nei įsigyti nuosavybėn, tačiau aiškiai nebuvo išreikštas toks atsakovo ketinimas. Atsakovas tapęs pamatų savininku siekė įsigyti arba nuomoti žemės sklypą esantį po pamatais, todėl vyko derybos su ieškove siekiant, kad ji perleistų reikalavimo teisę į žemės sklypą. Ieškovė pati norėjo įsigyti žemės sklypą ir jį nuomoti atsakovui, todėl pateikė ieškinį dėl sandorio sudarymo apgaulės būdu. Teismas nurodė, kad „nagrinėjant reikalavimą dėl apgaule sudaryto sandorio, turi būti tiriama ir vertinama, ar atsakovas atliko tyčinius, nesąžiningus veiksmus, dėl kurių ieškovas buvo paskatintas sudaryti ne tokį sandorį, kurio norėjo ir siekė, taip pat tiriamas ir vertinamas paties ieškovo elgesys iki sandorio sudarymo, jo sudarymo metu bei po sutarties sudarymo“¹²². Sutartyje nebuvo aiškiai išreikštas noras iš ieškovės įsigyti arba nuomoti žemės sklypą, bet tik išreikšta tokia galimybė. Tolimesni sutarties šalių veiksmai ir faktinės aplinkybės, leido konstatuoti, kad šalys derėjosi dėl ieškovės teisių į žemės perdavimo atsakovui, atsakovas nesiėmė tyčinių veikslių su tikslu apgauti, nes akivaizdžiai nurodė, kad siekia įsigyti žemės sklypą. Be to ieškovei buvo žinoma visa informacija, ji turėjo galimybę tinkamai išreikšti savo valią ir pasiekti bendrą derybų rezultatą arba atsisakyti tokios sutarties. Šiuo atveju teismas netenkino ieškovės ieškinio.

Sprendžiant ar sutarties sudarymui įtakos turėjo apgaulės elementas būtina atsižvelgti į visas faktines bylos aplinkybes, sutarties šalių veiksmus, kurie turi lemiamos įtakos kitos šalies valiai susiformuoti, vadovautis CK 6.193 straipsnio aiškinimo taisyklėmis bei protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais.

Bylose, kuriose keliamas klausimas dėl sutarties sudarymo labai nenaudingomis sąlygomis ir susidėjus sunkioms aplinkybėms, teismas pažymi, kad „turi būti įrodyta: a) kad susidėjusios šalies sunkios aplinkybės buvo tokio pobūdžio, jog, nesant kitos išeities, ji buvo priversta sudaryti nenaudingą sau sandorį; b) kad šias aplinkybes žinojo antroji šalis ir tuo pasinaudojo, sudarydama sandorį; c) sandorio sąlygos buvo šalies pernelyg sunkios, o ne šiaip

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje A. T. v. UAB „Serneta“, Nr. 3K-3-458/2008.

¹²² Ten pat.

sau nenaudingos“¹²³. Nustačius visą šių aplinkybių visumą ir vartotojui įrodžius, kad derybų metu verslininkas jam darė neigiamą įtaką, t. y. išnaudojo silpnesnės šalies padėti gaudamas pernelyg didelę naudą arba įgydamas pernelyg nesąžiningą pranašumą, turi teisę reikalauti pripažinti sutartį neatitinkančią sąžiningumo kriterijus.

Vartotojas nors ir turėdamas galimybę derėtis dėl sutarties sąlygų gali būti įtakojamas neigiamų išorinių aplinkybių (apgaulė, grasinimas, susidėjusios sunkios aplinkybės), dėl ko sutikdamas su sutarties sąlyga neišreiškia savo tikrosios valios ir įsipareigoja ją vykdyti. CK 1.91 straipsnis suteikia vartotojui galimybę įrodyti šiame straipsnyje įtvirtintą aplinkybių visumą ir reikalauti sutartį pripažinti negaliojančia.

Individualiai suderėtos sutarties sąlygos yra retai įtraukiamos į vartojimo sutartis dėl įvairiausių tokių pasirinkimą lemiančių veiksnių, tokių kaip sutarties sudarymo išlaidų mažinimas, verslo nuspėjamumas, spartesnis verslininko ir vartotojo bendro tikslo pasiekimas ir pan. Tačiau tiek ES lygmeniu, tiek nacionaliniu lygmeniu sutarties šalims yra palikta teisė pasinaudoti šia teise, tik sudėtingesnėmis sąlygomis. Pateikti praktiniai pavyzdžiai bei priimti sprendimai dėl individualiai suderėtos sutarties sąlygų atitikimo sąžiningumo principo reikalavimams leidžia teigti, kad vartotojas turi nemažai galimybių ginti savo teises nuo nesąžiningų verslininko veiksmų. Tačiau vartotojas turėdamas galimybę derėtis kartu prisiima didesnę atsakomybę už tokios sąlygos tinkamą vykdymą. Kilus ginčui vartotojui atimama galimybė pasinaudoti CK 6.188 straipsnyje numatytais garantijomis, tačiau paliekama teisė kitais teisiniais pagrindais įrodyti visas galėjusias daryti ir dariusias įtaką aplinkybes jo apsisprendimui ir nulėmusias nesąžiningos sąlygos turinį. Todėl vartotojas, esant būtinybei, visada turi įvertinti ar galimybė derėtis yra proporcinga jo galimybei įrodyti sąlygos nesąžiningumą.

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje *O. M. Kabišaitienė v. S. Kalininas ir kt.*, Nr. 3K-3-1008/2001.

IŠVADOS

Darbo pradžioje iškelta **hipotezė** nepasitvirtino, nes vartojimo sutarties sąlygos sąžiningumas nepriklauso nuo sutarties sąlygų kvalifikavimo ar jų skirtingo reglamentavimo, bet sąlygos turinį ir jos sąžiningumą lemia visos aplinkybės, kurios buvo ir galėjo daryti įtaką sutarties šalių tarpusavio susitarimui.

1. Sąžiningumas yra vienas iš pamatinių teisės principų, kurio samprata yra išreiškiama pačiu bendriausiu požiūriu, nes objektyviai šis principas turi aiškiai išreikštą elgesio taisyklę, tačiau subjektyviai priklauso nuo asmens vidinių įsitikinimų, todėl kiekvienu atveju sąžiningumo turinys priklauso nuo tuo metu egzistuojančių konkrečių aplinkybių visumos.
2. Vartojimo sutartiniai santykiai išsiskiria specifiniais reguliavimo instrumentais, kurie leidžia išskirti esminius, tik vartojimo sutartims būdingus požymius. Vartojimo sutartims greta bendrųjų prievolių teisės bei sutarčių teisės normų taikomos specialios sutarčių sudarymo, aiškinimo, sutarties šalių teisių ir pareigų, nesąžiningų sutarčių sąlygų ir kitos taisyklės. Be to, dėl išplėtos nelygiavertės derybinės galios doktrinos ir sutarties šalių nesugebėjimo savarankiškai užtikrinti savo teisių ir pareigų pusiausvyros, stiprinama silpnesnės sutarties šalies interesų apsauga ir sąžiningumo principo vaidmuo sutarties šalių atžvilgiu.
3. Vartojimo sutarties sąlygos yra kvalifikuojamos pagal jų sudarymo būdą, t. y. jos gali būti skirstomos į individualiai suderėtas sąlygas ir individualiai neaptartas sąlygas. Individualiai suderėtos sutarties sąlygos yra verslininko ir vartotojo bendras derybų rezultatas, kai abi sutarties šalys turi realią galimybę daryti įtaką sutarties sąlygų turiniui. Tuo tarpu individualiai neaptartos sutarties sąlygos yra vienašališkas verslininko pasiūlymas, kurio turiniui vartotojas neturi galimybės daryti įtaką ar kitokių būdu siekti pakeisti, papildyti ar panaikinti tam tikras sutarties sąlygas.
4. Tiek individualiai neaptartų, tiek individualiai suderėtų sąlygų atveju, sąžiningumo principu siekiama išlaikyti sutarties šalių lygybę, proporcingumą tarp sutarties šalių teisių ir pareigų bei apsaugoti silpnesniąją sutarties šalį. Individualiai neaptartų sąlygų atveju, vartotojas neturi galimybės derėtis, todėl turi teisę pasinaudoti specialia Civilinio kodekso 6.188 straipsnio norma, kurios pagrindu pakanka nurodyti, kad sutarties sąlyga neatitinka sąžiningumo kriterijų bei pažeidžia sąžiningumo sutarties šalies teises ir teisėtus interesus. Individualiai suderėtų sąlygų atveju, vartotojas turėdamas galimybę derėtis negali pasinaudoti Civilinio kodekso 6.188 straipsnyje numatytomis garantijomis, todėl atsiranda pareiga įrodyti ne tik sutarties sąlygos nesąžiningumą, bet ir vadovaujantis kitais teisiniais pagrindais įrodyti tokį sprendimo priėmimą nulėmusias aplinkybes.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. IX-743.
4. Jungtinių Tautų Konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo – pardavimo // Valstybės žinios. 1995, Nr. 102-2283.
5. 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva Nr. 93/13/EB dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse (OL L 1993 95/29).
6. 1997 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 97/7/EB dėl vartotojų apsaugos, susijusios su nuotolinės prekybos sutartimis.
7. 1999 m. gegužės 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 1999/44/EB dėl tam tikrų vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantinių aspektų (OL L 1999 171/12).
8. 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje iš dalies keičiantis Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 // OJ, 2005, Nr. 148-22.
9. 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikymo teisės.
10. 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2011/83/ES dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB.
11. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-1833.
12. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. IX-884.
13. Lietuvos Respublikos nesąžiningos komercinės veiklos vartotojams draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. X-1409.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. liepos 7 d. nutarimas Nr. 848 „Dėl valstybinės vartotojų teisių apsaugos 2011 – 2014 metų strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 89-4274.
15. 2007-2013 m. ES Vartotojų politikos strategija. Briuselis, 13.3.2007. COM(2007) 99 galutinis.

16. Europos Komisijos tarnybų 2011 m. spalio mėn. darbo dokumentas „Rinka turi būti naudinga vartotojams“, Šeštoji vartotojų rinkų rezultatų suvestinė (SEC(2011) 1271).

17. Europos sutarčių teisės principai [Principles of European Contract Law] // http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm; prisijungimo laikas: 2013-03-15.

18. UNIDROIT komercinių sutarčių principai // <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>; prisijungimo laikas: 2013-03-15.

Specialioji literatūra, mokslinės publikacijos:

19. Balčikonis R. Sąžiningumo principas sutarčių teisėje // *Jurisprudencija*. 2003, 41(33), p. 164-183.

20. Balčikonis R. Sutarčių vykdymo teisinės problemos: esminis sutarties pažeidimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: teisė (01 S), Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 153.

21. Baretini C. European models control on unfair terms in consumer contracts // *Teisė*. 1998, Nr. 32, P. 9.

22. Bublienė D. Skaidrumo principas ir nesąžiningų sąlygų direktyva // *Teisė*. 2006, Nr. 58.

23. Bublienė D. Silpnesnės šalies apsaugos principo įgyvendinimas kontroliuojant nesąžiningas vartojimo sutarčių sąlygas // *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 9(99), p. 41-47.

24. Bublienė D. Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė: monografija. Vilnius, 2009.

25. Bublienė D. Vartotojų teisė į informaciją pagal naująjį vartotojų teisių direktyvos pasiūlymą: žingsnis pirmyn? // *Jurisprudencija*. 2011, Nr. 18(4), p. 1593-1608.

26. Didžiulis L, Navickaitė – Sakalauskienė I. Vartojimo sutarčių kvalifikavimo problemos. Vilnius: Justitia. 2010, Nr. 2(74), p. 83-103.

27. Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei: daktaro disertacija: socialiniai mokslai: teisė (01 S), Vilniaus universitetas, 2008, p. 314.

28. Ežerskytė R. Oferta ir akceptas vartojimo sutartyse. Magistro darbas: 01 S – Teisė. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2011, p. 57.

29. Gutiérrez Falla L. Good Faith in Commercial Law and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. *Penn State International Law Review*. Vol. 23, 2005, No. 3, p. 507-520.

30. Houh Emily M.S. Doctrine of Good Faith in Contract Law: A (Nearly) Empty Vessel. *Utah Law Review*, Vol. 2005, Issue 1 (2005), p. 1-56.

31. Klimas E., Jurgaitis V. Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje // Socialinių mokslų studijos: mokslo darbia. 2011, Nr. 3(1). p. 329-346.
32. Landa O. Is Good Faith an Over-Arching General Clause in the Principles of European Contract Law. *European Review of Private Law*, Vol. 15, Issue 6 (2007), p. 841-854.
33. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Valentinas Mikelėnas. Vilnius, Justitia, 2003, 240 p.
34. Mikelėnas V. Sutarčių teisė: bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996, p. 607.
35. Navickaitė-Sakalauskienė I. „Teismai.lt“, Žurnalas, 2012 m., Nr. 1(5), ISSN 2029-730. p. 3-7.
36. Novikovienė L. Theoretical and practical issues of consumer's conception // *Jurisprudencija*. 2010, Nr. 4(122). p. 279-293.
37. Peden E. Incorporating Terms of Good Faith in Contract Law in Australia. *Sydney Law Review*, Vol. 23, Issue (June 2001), p. 222-238.
38. Ratautaitė L. Vartotojų teisių apsaugos Europos Sąjungos sutarčių teisėje pagrindiniai principai // *Juristas*. 2009, Nr. 3, p. 8-14.
39. Ravluševičius P. Vartotojų teisių apsaugos ypatumai Europos Sąjungos ir Lietuvos teisėje // *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 9(99).
40. Saulius Katuoka ... [et al.] Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. 495 p.
41. Tetley W. Good Faith in Contract: Particularly in the Contracts of Arbitration and Chartering. *Journal of Maritime Law and Commerce*. Vol. 35, 2004. No. 4, p. 561-616.
42. VŠĮ Europos vartotojų centras [atsakingoji redaktorė Lina Novikovienė] Vartotojų teisių apsaugos teisiniai aspektai Europos Sąjungoje: konferencijos mokslo darbų Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, Savoijos universitetas, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. 212 p.
43. Zaščurinskaitė R. Nesąžiningos sąlygos vartojimo sutartyse: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: Justitia. 2004, Nr. 2, p. 26-36.
44. Zimmerman R., Whittaker S. Good faith in European contract law. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Teismų ir Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos praktika:

45. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga // *Teismų praktika* Nr. 30. Vilnius, 2009.

46. Vartotojų teisių apsauga vartojimo sutartiniuose santykiuose: teisinio reguliavimo ir teismų praktikos apžvalga II // Teismų praktika Nr. 33. Vilnius, 2010.
47. Europos Teisingumo Teismo 1997 m. liepos 3 d. sprendimas byloje Nr. C-269/95 *Francesco Benincasa*.
48. Europos Teisingumo Teismo 2000 m. birželio 27 d. sprendimas byloje Nr. C-240/98 – C-244/98 *Océano Grupo Editorial ir Salvat Editores*.
49. Europos Teisingumo Teismo 2005 m. sausio 20 d. sprendimas byloje Nr. C-464/01 *Johann Gruber v. Bay Wa AG EuGVU*.
50. Europos Teisingumo Teismo 2005 m. spalio 25 d. sprendimas byloje Nr. C-350/03 *Elisabeth Schulte and Wolfgang Schulte v. Deutsche Bausparkasse Badenia AG*. // European Court reports. 2005, P. I-09215.
51. Europos Teisingumo Teismo 2006 m. spalio 26 d. sprendimas byloje Nr. C-168/05 *Elisa María Mostaza Claro prieš Centro Móvil Milenium SL*. // European court reports. 2006, P. I-10421.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Turto bankas“ v. UAB „Vaidlūvė“ ir kt.*, Nr. 3K-3-406/2000.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Pozicija“ v. AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-486/2000.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje *J. Zybartienė v. S. Vaitkus*, Nr. 3K-3-745/2001. Teismų praktika, Nr. 16.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje *O. M. Kabišaitienė v. S. Kalininas ir kt.*, Nr. 3K-3-1008/2001.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje *Specialios paskirties AB „Vilniaus šilumos tinklai“ v. B. Giedraitienė*, Nr. 3K-3-1137/2002.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje *I. Valionienė v. UAB „Karoliniškių būstas“*, Nr. 3K-7-1/2003.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *257-oji daugiabučio namo savininkų bendrija v. UAB „Vilniaus vandenys“*, Nr. 3K-3-579/2003.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *O. Dubnikova v. AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-3-1150/2003.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Revis“ v. UAB „Garantas“*, Nr. 3K-3-1068/2003.

61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje *V. Simonaitis v. UAB „Rasmitas“*, Nr. 3K-3-350/2005.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *V. S. ir N. S. v. UAB „Abuva“*, Nr. 3K-3-141/2006.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *S. D. v. UAB DK „PZU Lietuva“*, Nr. 3K-3-689/2006.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. UAB „Ginta ir partneriai“*, Nr. 3K-3-72/2007.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje *J. T. ir V. T. v. „Vilvatėja“*, Nr. 3K-3-306/2007.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *VŠĮ „Įstros aerodromas“ v. UAB „BTA draudimas“*, Nr. 3K-3-545/2007.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. vasario 29 d. nutartis civilinėje byloje *791-oji daugiabučio namo savininkų bendrija ir Č. K. v. akcinė bendrovė „Grigiškės“*, Nr. 3K-3-211/2008.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje *R. T. v. L. G.*, Nr. 3K-3-271/2008.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje *D. K. v. A. K.*, Nr. 3K-3-432/2008.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje *A. T. v. UAB „Serneta“*, Nr. 3K-3-458/2008.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-579/2008.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *D. K. v. UAB „Omnitel“*, Nr. 3K-3-480/2009.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *M. L. v. Latvijos Respublikos bendrovė „Air Baltic Corporation“ AS*, Nr. 3K-3-541/2009.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ervin“ v. Ageratec AB*, Nr. 3K-3-128/2010.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos ir Vokietijos UAB „Autopunktas“ v. UAB „Daivera“*, Nr. 3K-3-288/2010.
76. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Juventus real estate“ v. V. V. B.*, Nr. 2A-64-186/2009.

77. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje AB „Swedbank“ v. T. B., Nr. 2A-154/2011.
78. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2009 m. sausio 7 d. nutarimas *Dėl Cell.XL mobiliojo telefono paslaugų užsakymo sutarties sąlygų*, Nr. 10-7.
79. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2010 m. kovo 25 d. nutarimas *Dėl Nordea Bank Finland PLC Lietuvos skyriaus būsto kreditavimo sutarties*, Nr. 10-202 ir kt.
80. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2011 m. sausio 5 d. nutarimas *Dėl UAB „Aukštaitijos vandenys“ geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sutarties su vartotoju (individualaus gyvenamojo namo savininku (nuomininku))*, Nr. 10-1.
81. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2011 m. kovo 10 d. nutarimas *Dėl UAB „Snoro lizingas“ išperkamosios nuomos (vartojimo kredito) sutarties Nr. KGN00114LSPA*, Nr. 10-125.
82. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2011 m. gegužės 5 d. nutarimas *Dėl AB „Klaipėdos vanduo“ šalto vandens vartojimo ir nuotekų šalinimo bei valymo pirkimožpardavimo sutarties Nr. G02-200801551*, Nr. 10-264.
83. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2011 m. liepos 19 d. nutarimas *Dėl UAB „Minibank“ vartojimo kredito sutarties sąlygų*, Nr. 10-434.
84. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2012 m. sausio 26 d. nutarimas *Dėl UAB „Vinita“ terminuotos kabelinės televizijos paslaugų teikimo sutarties*, Nr. 10-53.
85. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2012 m. kovo 21 d. nutarimas *Dėl UAB „Novaturas“ turizmo paslaugų teikimo sutarties sąlygų*, Nr. 10-227.
86. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2012 m. balandžio 13 d. nutarimas *Dėl UAB „Mikrovisatos TV“ abonentinės televizijos paslaugų teikimo sutarties*, Nr. 10-294.
87. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2013 m. balandžio 12 d. nutarimas *Dėl VŠĮ „Kitas požiūris“ tarpininkavimo sutarties bei jos priedo parduodant nekilnojamąjį turtą*, Nr. 10-272.
88. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2013 m. birželio 9 d. nutarimas *Dėl UAB „Bitė Lietuva“ viešojo judriojo ryšio abonentinės sutarties Nr. ECOM/0076376/2010*, Nr. 10-334.
89. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2013 m. liepos 31 d. nutarimas *Dėl UAB „Sanitex“ (www.neriba.lt) standartinės sutarties*, Nr. 10-698.
90. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2013 m. rugsėjo 25 d. nutarimas *Dėl UAB „Zepter International“ sutarčių*, Nr. 10-846.

SANTRAUKA

Sąžiningumas vartojimo sutartiniuose santykiuose

Pagrindinės sąvokos: sąžiningumas, vartojimo sutartis, verslininkas ir vartotojas, individualiai neaptartos sutarties sąlygos, individualiai suderėtos sutarties sąlygos, nesąžiningos sąlygos.

Magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali vartojimo sutarties sąlygų atitikimo sąžiningumo principo reikalavimams požiūriu. Vartojimo sutarties sąlygos yra skirstomos į individualiai neaptartas sutarties sąlygas, kurioms esant vartotojas turi ribotas galimybes išreikšti savo valią ir daryti realią įtaką sutarties sąlygų turiniui, ir individualiai suderėtas sutarties sąlygas, kurios yra bendras abiejų sutarties šalių valia pasiektas derybų rezultatas. Be to, vartojimo sutarties sąlygos yra reglamentuojamos skirtingais teisiniais pagrindais, todėl svarbu atskleisti šių sąlygų ypatumus bei įvertinti jų poveikį sąžiningiems sutartiniams santykiams. Siekiant šio tikslo, vartojimo sutartys ir jų sąlygų sąžiningumas turi būti vertinamas ir aiškinamas atsižvelgiant į sudaromos sutarties pobūdį, esmę ir tikslą, sutarties šalių išreikštą tikrąją valią dėl sudaromų sąlygų, galimybę dėl šių sąlygų derėtis bei į visas aplinkybes, kurios galėjo daryti įtaką sutarties šalių apsisprendimui.

Darbo pradžioje analizuojama sąžiningumo principo samprata, jo paskirtis ir teisinis reglamentavimas. Antroje dalyje išskiriami esminiai vartojimo sutarties požymiai ir jų specifika bei nagrinėjamas sąžiningumo principo ir vartojimo sutarties tarpusavio santykis, kuris turi įtakos sutarties sąlygų ypatumų apibrėžimui. Trečioje darbo dalyje yra vertinamos aplinkybės, kurios darė ir galėjo daryti poveikį vartojimo sutarties sąlygų sąžiningumui, pasitelkiant įvairių autorių nuomone, Teismų praktika bei Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos priimtais nutarimais atskiruose ginčuose.

Vartojimo sutarties sąlygų analizė sąžiningumo pagrindu, turėtų suteikti galimybę įvertinti sutarties šalių tarpusavio įsipareigojimus, jų teisių ir pareigų pusiausvyrą bei proporcingumą tarp galimybės derėtis ir galimybės įrodyti sutarties sąlygos sąžiningumo. Tiek individualiai neaptartų sutarties sąlygų, tiek individualiai suderėtų sąlygų atveju tikslas yra vienodas – sąžiningos sutarčių sąlygos.

SUMMARY

Good Faith in Consumer Contractual Relations

Keywords: good faith, consumer contract, entrepreneur and consumer, contractual terms not negotiated individually, contractual terms individually negotiated, unfair terms.

Topic of the final Master's thesis is relevant in terms of compliance of terms and conditions of consumer contract to the principle of good faith. Terms and conditions of consumer contract are divided into those not negotiated individually, i.e. under which the consumer has limited opportunities to express his/her will and have a real impact on the content of terms and conditions of the contract, and those individually negotiated that are the result of negotiations achieved through good faith of both parties. Moreover, terms and conditions of consumer contract are governed under different legal bases, thus it is important to reveal specific characteristics of such terms and conditions as well as to assess their impact on fair contractual relations. To this end, consumer contract and good faith of their terms and conditions must be seen and interpreted in the light of the nature, essence and purpose of the contract concluded, true will expressed by the parties in relation to contractual terms and conditions, opportunities to negotiate these terms and conditions and all circumstances that may have had an impact on the decision of the parties.

First, the thesis analyzes the concept of the principle of good faith, its purpose and legal regulation. The second part of the thesis identifies the essential features of a consumer contract and its specific characteristics as well as deals with the relationship between the principle of good faith and consumer contract, which affects the definition of peculiarities of contractual terms and conditions. The third part of the thesis assesses the circumstances that had or could have had an impact on the good faith of terms and conditions of the consumer contract, by taking into account opinions of various authors, case law and resolutions adopted by the State Consumer Rights Protection Authority in individual disputes.

The analysis of terms and conditions of the consumer contract from the point of view of good faith should allow for the assessment of mutual obligations of the parties to the agreement, the balance of their rights and obligations as well as proportionality between the ability to negotiate and opportunities to demonstrate good faith of the contractual terms and conditions. The purpose of both individually negotiated contractual terms and conditions and those not addressed individually is the same, i.e. fair terms and conditions of the agreements.